

99lc

PEDAGOOGIKA
ARHIIVMUSEUM
FOND K44634

Tallinn Pedagoogilise
Kooli Muuseumi Teadusfond
Algnevõtte 1999

Siisaku Kool

SIKSALI KOOL 1766-1974

Enne- ja järelkool

Juhendaja:
Sõnnat Maria Tilk

Tallinn 1999

K44634

Tallinna Pedagoogikaülikool
Kasvatusteaduste teaduskond
Algõpetuse õppetool

Veronika Nagel

SIKSALI KOOL 1766-1974

Juhendaja: M. Tili

Tallinn 1999

TALLINNA PEDAGOOGIKAÜLIKOOL - TALLINN PEDAGOGICAL UNIVERSITY

Teaduskond - Faculty	Kasvatusteadused	Õppetool - Departement	Algõpetuse
Töö pealkiri	Siksali kool 1766-1974		
Title	The school of Siksali 1766-1974		
Õppesuund - Subject	Kasvatusteadused		
Uurimise tasand- Level	Aasta ja kuu- Month and	Lehekülgede arv- Number	
Bakalaureusetöö	year 1999- 06	of pages 70	
Referaat- Abstract			
Antud bakalaureusetöö eesmärkideks on - anda ajalooline ülevaade haridus- ja kultuurielust Võrumaal asuvas väikeses maakohas Saaluses, mille arengut on vaadeldud töös alates kooli tekkimisest 1766.aastal kuni selle likvideerimiseni 1974.aastal - tõestada kooli tähtsust ja vajalikkust maapiirkonnas - näidata kooli kui ümbruskonna kultuurihälli - vaadelda saaluslaste väärtushinnanguid ja sotsiaalseid probleeme läbi aegade Kool on maakohas sotsiaalset ja kultuurilist arengut tagavaks teguriks, ta seob omavahel hariduse ja kultuuri. Kooli kaotamine mõjub piirkonna arengule pärssivalt. Saaluse on kujukaks näiteks sellest, mis saab ühest maapiirkonnast, kui sealt likvideeritakse kool. Kunagine elujõuline Saaluse on muutunud tänapäeval väljasurnud ja mahajäänud ääremaaks. Eesti Vabariigi taasiseseisvumise järel hakati taasavama ka väikesi koole. Kuna nende ülalpidamiskulud on hakanud valdadele üle jõu käima ja riigi toetus on väike, siis on kahjuks jälle päevakorda kerkinud väikekoolide sulgemine. Arvan, et Eesti hariduspoliitika peaks lähtuma rohkem väikeste maakoolide likvideerimise ajaloolisest kogemusest- kooli kaotamise sotsiaalsest mõjust piirkonnale. Käesolev töö põhineb Võru Koduloomuuseumi arhiivis, Võru Maakonna Arhiivis, Võru Maavalitsuse Haridusosakonna arhiivis, Tartu Ajalooarhiivis, Eesti Riigiarhiivis, Eesti Pedagoogika Arhiivimuuseumis ja Venemaa Riiklikus Ajaloo Arhiivis säilitatavatel materjalidel Siksali kooli ja Saaluse kohta. Arhiiviandmeid ilmestavad Siksali kooli kunagiste õpilaste ja õpetajate mälestused ning väljavõtted Saaluse ja kooliajaloo kohta ilmunud kirjandusest.			
Võtmesõnad: kool, haridus, kultuur, areng, maapiirkond, ajalugu, tänapäev			
Keywords: school, education, culture, development, region, history, today's system			
Säilitamise koht- Where deposited TPÜ kasvatusteaduste teaduskonna raamatukogu			

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. SAALUSE KOOLID ENNE EESTI OMARIIKLUST	7
1.1. Saaluse mõisakool 1766-1819	7
1.2. Saaluse vallakoolid 1819-1918	9
1.2.1. Venestamise ajajärk	17
2. SIKSALI- POKSI ALGKOOL EESTI VABARIIGI AJAL 1918-1940	22
2.1. Kavatsus ehitada härrastemaja ümber koolis	33
2.2. Siksali- Poksi algkool Vastseliina valla all	40
3. SIKSALI KOOLI VIIMASED AASTAD 1940-1974	45
3.1. Okupatsiooniaeg	45
3.1.1. Siksali Mittetäielik Keskkool	48
3.1.2. Siksali algkool	53
KOKKUVÕTE	63
KASUTATUD ALLIKAD	65
ZUSAMMENFASSUNG	69
LISAD	

SISSEJUHATUS

Käesolev töö käsitleb Võrumaal asuva väikese maakoha- Saaluse (vt joon.1.), mis 1937.aastal jagati ära Vastseliina ja Haanja valla vahel, haridus- ja kultuurielu aastatel 1766-1974. Kuna kool on küla küünal, siis on ka antud töös tähelepanu keskendunud just koolile- selle tekke- ja arenguloole Saaluses.

Mõte uurida kodukandi kooliajalugu tekkis ennekõike huvist minu vanavanaaisa, 53 aastat koolmeistriametit pidanud Oskar Nageli eluloo vastu ja soovist tutvuda oma kodutalu, kunagise koolimaja, minevikuga.

Koostatud töö Siksali kooli kohta on kujukas näide sellest, et väikeste koolide sulgemine maapiirkonnas toob riigile lõppkokkuvõttes rohkem kahju kui kasu. Saaluse on muutunud tänapäeval väljasurnud ääremaaks. Arvan, et arengu seiskumise minu kodukohas põhjustas kooli sulgemine 1974.aastal. Alati on kergem lõhkuda kui luua. Siksali kooli likvideerimine ei valmistanud mingeid probleeme, kuid kooli taasavamine tänapäeval tundub võimatuna- laguneva koolimaja saaks veel korda teha, kuid ümbruskonnas puuduvad lapsed, keda õpetama hakata- puudub järeltulev põlvkond.

Ka taasiseseisvunud Eesti riik ei soosi väikesi koole, kuna nende ülalpidamine on suhteliselt kulukas. Nii ongi riik ise ääremaa loonud, sest kui maapiirkonnast kaotatakse kool, siis kaob sealt ka "valgus" ja nagu J.A.Comenius väidab: panevad just valgus ja pimedus aluse korrale ja segadusele siin maailmas.

Töö eesmärgiks on

- anda ülevaade haridus- ja kultuurielust Saaluses aastatel 1766-1974
- tõestada kooli tähtsust ja vajalikkust maakohas
- näidata kooli kui arengu kandjat maapiirkonnas
- vaadelda saaluslaste väärtushinnanguid ja sotsiaalseid probleeme läbi aegade

Uurimistöö hüpotees:

maapiirkonnas on kool oluliseks arenguteguriks, mis tagab kultuurielu aktiivsuse, rikastades seeläbi kohalike elanike hinge ja vaimu. Kooli kaotamine muudab piirkonna arengu perspektiivituks.

Siksali kooli ajaloo uurimist alustasin Võru Koduloomuuseumi, Võru Maakonna ja Võru Maavalitsuse Haridusosakonna arhiivist. Leitud materjali täiendasin Eesti Riigiarhiivis, Eesti Pedagoogika Arhiivimuuseumis ja Eesti Ajalooarhiivis säilitatavate andmetega Saaluse kohta. Töö koostamisel olid suureks abiks Siksali kooliga seotud inimeste mälestused, samuti Elmar Hoobi ja Heino Sika poolt Saaluse kohta kogutud põgus materjal.

Mainitud kooli ajaloo olen jaganud kolme peatükki, mis omakorda jagunevad alateemadeks lähtuvalt ajastus ja koolis toimunud muutustest.

Esimene peatükk käsitleb kooli tekkimist ja arengut Saaluses peale G.Browne'i koolipatendi väljaandmist kuni Eesti Vabariigi väljakuulutamiseni 1918.aastal. Selle ajastu üks olulisem sündmus- pärisorjuse kaotamine- jagab peatüki kaheks alateemaks: Saaluse mõisakool 1766-1819 ja Saaluse vallakoolid 1819-1918. Viimase alla kuulub omakorda veel venestamise ajajärk.

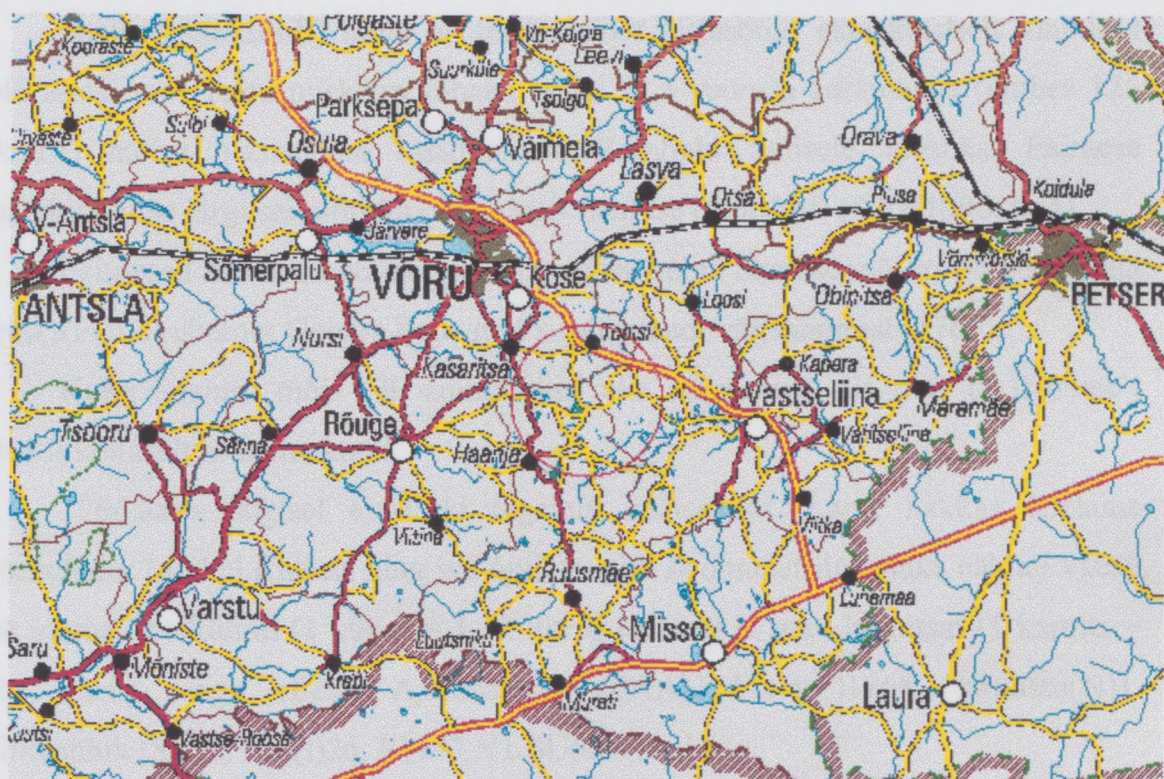
Pealkiri Siksali-Poksi algkool Eesti Vabariigi ajal räägib iseenda eest. Olulist tähelepanu selles perioodis väärib Saaluse valla likvideerimine 1937.aastal. Sellest lähtuvalt jaguneb peatükk kaheks alateemaks: Kavatsus ehitada härrastemaja ümber kooliks ja Siksali-Poksi algkool Vastseliina valla all.

Kolmas peatükk käsitleb Siksali kooli viimaseid aastaid ja kooli arengut okupatsiooniajal. Alateemadena on siin vaadeldavad: Siksali Mittetäielik Keskkool ja Siksali algkool.

Lisa "Vana tamm" räägib koolmeister Oskar Nageli eluloost. Fotodel lisas on illustreeriv ja joonistel selgitav eesmärk.

1. SAALUSE KOOLID ENNE FESTI OMARÜKLUST

1.1. Saaluse mõisakool 1766-1819

Joon.1. Saaluse asukoht (märgitud kaardil punase ringiga) Võru maakonnas

1. SAALUSE KOOLID ENNE EESTI OMARIIKLUST

1.1. Saaluse mõisakool 1766-1819

Saaluse (Salishofi) nime on teadaolevalt kirjasõnas esmakordselt mainitud 1540.aastal, mil Tartu piiskopp Johann andis 12,5 suuruse adramaaga (umbes 125 hektarit) mõisa Vastseliina lossiülemale Reinhold Salisele laenuks. Esimese omaniku Salise järgi sai mõis ka oma nime- Saaluse (Salishof) (Sikk 1990, lk.4).

Esimesed andmed koolihariduse jagamise kohta Saaluse mõisas on pärit aasta pärast kindralkuberner George Browne'i koolipatendi väljaandmist (1765).

Kuna Saaluse mõis oli suurem kui viis adramaad, siis pidi ta Browne'i patendi kohaselt asutama kooli.

1766.aasta sügisel alustaski tegevust mõisakool. Lapsi hakkas õpetama vöörmünder Mihkel Kalluta ning iga õpilane pidi koolmeistrile tasuks nähtud vaeva eest tooma ühe külimi (1 külim = 1,32 liitrit) rukkeid ja pool karnitsat (1 karnits = 3,28 liitrit) tangu (Eesti Ajalooarhiiv (EAA). Fond(F)1268. Nimistu(N)1. Säilitusühik (SÜ)6, leht(l)26, F1197.N1.SÜ699:10, l.4).

“Et talupoega ei segataks tema töös ja ta oma lapsega võib-olla oma ainsat veisekarjast ei kaotaks”, algas kool mardipäeval ja lõppes lihavõttepühadeks. Õppetöö hakul pidi pastor andma mõisnikule koolikohustuslike laste nimekirja, et see külakubjaste abiga õpilased kooli nõuaks. Kubjas pidi iga nädal kooliskäimist kontrollima ja mõisnikule puudujatest teatama. Talupoegadele, kes lapsi kooli saata ei tahtnud, oli ette nähtud karistus.

Pastori ülesandeks oli iga nelja nädala järel mõisa- ja külakoole visiteerida ning leitud puudustest mõisnikule teatada (Andresen 1983, lk.27, Eesti kooli ajalugu I 1989, lk.233).

Koolide asutamise nõue oli enamusele aadlikest vastumeelne, sest talupoegadele hariduse andmisega kardeti suurenevat nende pärisorjusest vabanemise püüet.

“Olevat alati parem, et nad (talupojad) rohkem midagi ei õpi, kui oma katekismust lugema ja viis peatükki peast teavad ... Jumal hoitku, muidu oleme kõik kadunud.” (Andresen 1983, lk.30).

1786.aastal ei olnud Saaluse mõisas ühtegi alalist kooli. Tegutsev Kolotsi külakool oli väga halvas seisukorras. Parun kindralmajor Johann von Michelsohn ei tundnud huvi oma alamate õpetamise vastu ning koolmeistrile mõisa poolt ülalpidamist ei antud (EAA.F1268.N1.SÜ6,1.11).

Eesti päritolu Vene kindral Michelsohn on üks tuntumaid Saaluse mõisnikke. 1783 immatrikuleeriti ta Eestimaa rüütelkonda. Loomingu Raamatukogus nr 4 ilmus 1971.aastal Jaan Krossilt kirjandus-ajalooline lugu Michelsoni immatrikuleerimine, mis kirjeldab kindralist mõisniku seiku Saaluses ja Eestimaal.

Ka talupojad ei olnud oma laste koolitamisest eriti huvitatud, sest tööjõudu oli majapidamises rohkem vaja kui lugemisoskust. Eluks vajalikud teadmised omandati praktilise töö käigus traditsiooni edasiandmisega.

18.sajandi lõpus toimus talurahvahariduses allakäik, mis 19.sajandi esimesel kümnendil veelgi süvenes. Ikaldustest tingitud nälja ja haiguste all kannatavat talurahvast ei suutnud haridust omandama sundida enam ka mõis.

Nii kurdabki 1811.aastal Saaluse parun Christoph von Müller, et lapsed ei taha koolis käia, kuigi mõisnik oli nõus kooli tarbeks hoone eraldama, et koolmeister Ado Kalloga ei peaks õpilasi enam oma kambris õpetama (EAA.F1197.N1.SÜ287:5,1.7).

1812.aastal asus Saaluse mõis endale koolimaja ehitama. Hoone valmis aastaga ning sügisel võisid lapsed ning koolmeister Jaan Kollotsa alustada õppetööd uues valgusküllases ja soojustpidavas majas. Valminud koolihoones oli eluruum ka õpetajale (EAA.F1197.N1.SÜ288:4,1.19 pöördel(p), SÜ288:6,1.45p, SÜ289:2,1.30).

Lugema õppimine venis kahele kuni kolmele aastale. Kasutusel oli aeganõudev veerimismeetod. Esimesel talvel jõuti ära õppida tähed ja hakati neid kokku veerima, teisel talvel tuubiti katekismust, kolmanda talve lapsed pidid

lauluraamatust juba soravalt lugema ja nad arvati "raamatumeeste" hulka. Kuna õpetati ainult lugemist, laulmist ja katekismust, siis kujunes koolipäev võrdlemisi trafarentseks. Alustati hommikupalvega, millele järgnes tähtede õppimine ja veerimine ning lugemise harjutamine. Lugemise käigus õpiti pähe katekismuse peatükke ja laulusalme. Päev lõppes mõne kirikulaulu laulmise ja õhtupalvega.

Tolleaegne kool oli õigupoolest karistuskool. Kevadistel katsumistel otsustas pastor, kes kodus õppinutest pidid väheste teadmiste tõttu sügisel kooli minema ja kes võisid vanemate hoole all koduõpetust jätkata. Kogu õpetuse eesmärk oli lapsi leeriks ette valmistada.

Vene riigis puudusid seadused talurahvakoolide kohta. Esimese tõuke tulevase koolisüsteemi väljakujunemisele andsid 1816. ja 1819.aasta talurahvaseadused, mis kuulutasid Eesti- ja Liivimaa talupojad pärisorjusest priiks (Andresen 1995,lk.81,84,97).

1.2. Saaluse vallakoolid 1819-1918

Kuni 19.sajandi alguseni edendas talurahva igapäevaelu korraldamisel kesksel osa mõis. Pärast 1819.aasta talurahvaseaduse väljaandmist Liivimaal, hakati moodustama valdu ning tekkis talurahva kui seisuse omavalitsus- vallakogukond (Laur, Pajur, Tannberg 1997a,lk.149).

Kooli hakkas ülalpidama vallakogukond ja õppetöö korraldajaks jäi endiselt kirikuõpetaja, kes otsustas ka koolmeistri valiku. Talupoeg, kes küll isiklikult vabaks oli saanud, kuid ilma maata oli jäetud, ja kes mõisale vaba rendilepingu alusel tegu pidi tegema, mis õigegi raskeks muutus, ei suutnud omalt poolt üldiselt kooli väärtust hinnata. Temale oli kooli sunduslik ülalpidamine esialgu ainult vastumeelseks lisakoormaks.

Kümnendast eluaastast alates pidid lapsed hakkama õppima lugemist ja katekismust. Õppetöö kestis 10.novembrist kuni 10.märtsini ning koolinädal algas

esmaspäeva lõunast ja kestis laupäeva lõunani. Üleastumiste puhul võis koolmeister lapsi noomida, "kinni jätta" või vitsa anda. Koduõppijad pidid kord kuus koolmeistri juures oma oskusi näitamas käima.

Kooliõpetaja oli vabastatud nekrutikohustest, pearahamaksust ja ihunuhtlusest. Hooletu õpetamise puhul võis talle määrata kuni ühe hõberubla suuruse rahatrahvi. Õppetööd koolis pidi vähemalt kaks korda aastas kontrollima ka kirikuõpetaja (Andresen 1988,lk.8, Pöld 1992,lk.81).

1820.aasta sügisel asus Saaluse valla koolmeistikohale Peeter Wakkari, kes oskas hästi lugeda ja natuke ka kirjutada. Oma käitumisega oli ta lastele heaks eeskujuks (EAA.F1197.N1.SÜ293:4,1.88).

Kolm aastat hiljem valiti Peeter Wakkari asemel vallalapsi harima juba aastatel 1811-1814 samas koolis koolmeistrina töötanud vöörmünder Ado Kalloga. Visitatsiooniprotokollis nenditakse, et koolmeister Kalloga näitas üles agarust oma töös (EAA.F1197.N1.SÜ295:2,1.83).

Pärast kaheaastast õpetajakohuste täitmist võttis temalt ameti üle Mihkel Purge. Kuigi ta lugemis- ja kirjutamisoskuse poolest eriti ei hiilanud, peeti teda ometi parimaks koolmeistriks, "keda Saaluse vald endale võimaldada võis". Mihkel Purge oli sageli haige ning 1828.aasta kevadel tunnistati ta õpetajaametisse sobimatuks (EAA.F1197.N1.SÜ297:1,1.75).

Vakantseks jäänud õpetajakohale sobiva inimese leidmisega tekkis aga raskusi. Vastu vallakogukonna soovi nimetati uueks koolmeistriks Jaan Klaas, kes oskas küll lugeda, arvutada, laulda ja natuke ka kirjutada, kuid kel "puudusid võimed edukaks õpetamiseks".

Koolimaja jäi seisma tühjana, sest koolmeister elas Kolotsi külas ning hakkas õppetööd läbi viima oma talutoas.

1829.aasta kevadel kõrvaldati Jaan Klaas pastori ettepanekul ametist. Sügisel asus koolmeistikohuseid täitma Mihkel Wiro. (EAA. F1197. N1. SÜ296:6, 1.91, SÜ297:1,1.87,88).

Õppetöö kestis viis päeva nädalas. Põhitähelepanu pöörati kirikulaulule ja usuõpetusele. Koolipäev algas ja lõppes vaimuliku laulu ja palvega. Teisel tunnil õpiti katekismust, kolmandal laulmist, neljandal numbrite tundmist. Pärast lõunavaheaega harjutasid suuremad lapsed iseseisvalt lugemist O.W.Masingu raamatust Pühhapäewa Wahhe- luggemised ja järgmisel tunnil rehkendamist Arwamise-Ramatust. Noorematele õpetati samal ajal lugemist ja palveid (Andresen 1995, lk.99).

Arvata võib, et õpetus Saaluse külakoolis toimus analoogselt.

1837.aastal valiti uueks koolmeistriks Jaan Brendt. Ametilt oli ta oreليهitaja ja tislter. Uus õpetaja oskas hästi laulda ning natuke oreliit mängida. Hea lugemis- ja kirjutamisoskuse ning nelja tehte piires rehkendamise oli ta omandanud Põlva kõstri juures. (EAA.F1167.N1.SÜ601,1.26, F1197.N1.SÜ300:4,1.47).

1839.aastal kuulus Saaluse kooliringkonda kaheksakümmend üks last. Koolimaja oli halvas seisukorras ning sellepärast toimus õppetöö ühes mõisahoones, mis oli kuus sülda (12m) pikk ja neli sülda (8m) lai. Laste kodude suurim kaugus koolist oli kaheksa versta (natuke üle kaheksa kilomeetri), sellest lähtuvalt tuli osadel õpilastel ööbida koolimajas. Kogu nädala toidumoon (leib, kartul, silgud, kapsad, harva ka liha) võeti kaasa kodunt (EAA.F1167.N1.SÜ256,1.16p,23p,24).

1.mail 1840 pantis Otto Leopold von Müller Saaluse mõisa 40 000 hõberubla eest eruassessor parun Constantin Friedrich Maydellile. Uuest peremehest sai mõisa ulatuslik ümberkorraldaja (Sikk 1990, lk.4).

1842 hakati ehitama uut koolimaja. Sama aasta sügisel võeti prooviajaga üks aasta koolmeistrina tööle Juhan Collberg, kes oskas lugeda, kirjutada ja laulda.

1843.aastal oli Saaluse kooliringkonnas kuuskümmend üheksa koolikohustusliku last (kümnendast eluaastast kuni leerini). Lugemisega said neist hästi hakkama kolmkümmend, kuid üheteistkümmel lapsel oli tähtede kokkuveerimisega tõsiseid raskusi. Katekismust tundsid hästi kuuekümnest õpilasest kakskümmend seitse. Laulmisoskusele koolis anti madal hinnang. Kirjutamist ja rehkendamist vallakoolis ei õpetatud (EAA.F1167.N1.SÜ18,1.158).

Kõrge vanuse tõttu tunnistati Juhan Collberg 1843.aasta kevadel "vanadusest nõdraks ja kanti õpetajaametist maha" (EAA.F1167.N1.SÜ601,1.27).

Uue koolimaja ehitamise kõrval loodi parun Constantin Friedrich Maydelli eestvõttel veel ka imeilus Kavadi paisjärv. Selleks paisutati kolm mõisast lõuna pool asunud väikest soojärve ning muudeti Iskna oja voolusuunda, juhtides ta paisjärve. Kohati kuni kaheksa meetri sügavuse kanali olevat kaevanud saarlastest kraavihallid. Tekkis 27,4 hektari suurune veepeegel.

Tänapäeval pakub järv silmailu nii kohalikele elanikele kui ka arvukatele turistidele, kuid 19.sajandi keskpaigas oli ta oluliseks teguriks tööstuse tekkimisel. Järvest langeva vee jõul hakkasid tööle villatööstus, mehaanika- ja puidutöökoda (Hoop 1990,lk.10,11).

1844.aasta sügisel võis koolmeister Andre Liiva alustada lastega tööd vastvalminud koolimajas (EAA.F1167.N1.SÜ20,1.144).

Aasta hiljem võttis temalt ameti üle Jakop Raup, kes oli ühtlasi ka kiriku vöörmünder. Märnatavalt paranes nüüd laste laulmisoskus, kuid õppeedukus lugemises langes. Seitsmekümne seitsmest koolikohustuslikust lapsest oli lugemisega suuri raskusi kolmekümnel (EAA.F1167.N1.SÜ22,1.144).

Järgmisel aastal halvenes olukord veelgi ning 1847 nimetati ametisse Jakob Saarniit lootusega, et kooli areng muutub paremaks. Koolmeister Saarniit vastas talle pandud ootustele ning talve lõppedes oli laste õppeedukus märnatavalt paranenud (EAA.F1167.N1.SÜ27,1.173).

1848.aastal andis Tartu- Võru kreismaakooliamet välja eeskirja, milles soovitati lastele, kes kodus juba lugemise selgeks saanud, lisatarkusi õpetada. Esimesed andmed kirjutajate ja rehkendajate kohta Saaluse vallakoolis pärinevadki samast aastast. Visitatsiooniprotokollis on ära märgitud, et kirjutada oskas üks ja lugeda samuti üks õpilane (EAA.F1167.N1.SÜ29,1.90).

Matemaatikat õpetati esialgu vähem kui kirjutamist. Põhiliselt piirduti ükskordühe päheõppimisega, arvutamisega nelja tehte piires ja mõõdu- ning

kaalusüsteemide tundmaõppimisega. Kirjutamise ja rehkendamise õpetamine jäi sajandi esimese poole lõpuni vabatahtlikuks (Andresen 1995, lk.100).

1850 vabastati Jakob Saarniit usulistel põhjustel koolmeistriametist. Arvatavasti andis selleks tõuke 1845.aastal vallandunud usuvahetusliikumine. Kuni sobiva õpetaja leidmiseni määrati koolmeistrikohuseid täitma taas Jakop Raup (EAA.F1167.N1.SÜ33, l.106).

1851.aastal tuli parun Constantin Friedrich Maydell mõttele rajada Saaluse valda veel üks kool. Ta tegi ettepaneku, et pool koolimaja ehituskuludest jääks mõisa ja teine pool talupoegade kanda. Vallakogukond oli sellega nõus ning nii valmiski 1852 Kannaste koolimaja, kus hakkas õpetama Rõuge kihelkonnakooli lõpetanud Johan Udras. Koolmeistrile anti mõisa poolt kasutada talu (EAA.F1167.N1.SÜ38, l.113).

Pärast Johann Tempo lahkumist Saaluse vallakooli õpetajakohalt, asus 1852 tema asemel ametisse Jüri Tull.

Saaluse valla koolikohustuslike laste (seitsmendast eluaastast kuni leerini) arv oli kasvanud saja kaheksani. Kuuskümmend kaheksa neist hakkas tarkust omandama Kannaste ja ülejäänud nelikümmend Saaluse koolis (EAA.F1167.N1.SÜ35, l.116).

Õpilased jaotati kahte "klassi". Esimesse "klassi" kuulusid lapsed, kes olid kooli juba lõpetanud- oskasid soravalt lugeda, tundsid usuõpetust, piiblilugu ja Lutheri elulugu ning oskasid vastata küsimustele katekismuse kohta ja laulda tähtsamaid kirikulaule. Kordajad lapsed kogunesid kooli igal reedel, et varem õpitut meelde tuletada. Kes nii kaugele ei olnud veel jõudnud, moodustasid teise "klassi". Nemad pidid koolis käima iga päev, välja arvatud reede, kui kooli tulid kordajad lapsed (Eesti kooli ajalugu I 1989, lk.365).

Õpetajad Saaluse koolmeistrikohal ei tahtnud püsida kauem kui aasta. Nii tuligi vallal 1853.aastal hakata otsima jälle uut kohatäitjat. Sügisel alustas Saaluse üheklassilises vallakoolis lasteharijana tööd Rõuge kihelkonnakooli lõpetanud kahekümne ühe aastane Peter Perli (EAA.F1167.N1.SÜ40, l.114).

19.sajandi teisel poolel eraldus Uue-Saalusest (Neu-Salishofist) iseseisvaks mõisaks Vana-Saaluse (Vanamöis, Waldhof, Alt-Salishof) ning seoses sellega hakkas Kannaste kool kuuluma viimase mõisa koolipiirkonda (Sikk 1990,lk.4).

Edaspidi vaatlen üksnes Uue-Saaluse mõisa alla kuuluva kooli arengut, kuna sellest kujunes välja Siksali kool.

1859.aastal, mil koolmeistriks valiti Jaan Prants, tuleb visitatsiooniprotokollis esmakordselt Saaluse asemel koolinimena ette Siksali. Miks koolile selline nimi anti, pole kahjuks teada, kuid Siksali tuleb arvatavasti saksakeelsest sõnast "Schicksal", mis tähendab saatust.

Siksali koolitalu oli ühe päeva maa (mõisas tuli selle eest teha üks teopäev). Koolis töötav õpetaja pidi olema ka vallakirjutaja.

1860.aastal kurtis Rõuge kihelkonna pastor Hollmann, et Siksali koolimaja ei pea sooja, kuna hoone on ehitatud vanadest palkidest (EAA. F1167. N1. SÜ363, l.419).

Aasta hiljem asuti ehitama uut koolimaja, mis loodeti sügisel 1862 "Jumala abiga sisse pühitseda". Koolihoone ehitamiseks kinkis mõis kakssada ja vald andis omaltpoolt sada seitsekümmend hõberubla (EAA.F1167.N1.SÜ58,l.78).

Koolmeistrile maksti töö eest naturaaltasus: kuus vakka rukkeid ja neli vakka otri ning lisaks sellele oli tal veel õigus kasutada kaheteist rubla väärtuses koolimaad. Õpetaja pearahamaks oli viis rubla ja kaksteist kopikat.

Õpilased kooliraha maksma ei pidanud (EAA.F1427.N1.SÜ58,l.256,257).

1863.aastal hakkas Siksali vallakoolis lapsi harima Rõuge kihelkonnakooli lõpetanud Jaan Prants, kes oli seisuselt maarentniku poeg.

Tasuks õpetajale oli ette nähtud kolm vakka kaeru ja otri ning koolimaa kasutusõigus.

Koolis käis üheksateist õpilast ja koduõpetust sai kuuskümmend last (EAA.F.1167.N1.SÜ65,l.40).

Uut etappi rahvakoolide arengus tähistas üldise koolikohustuse kehtestamine. Kooliõpetuse laienemine algas kirjutamise ja rehkendamise sisseviimisega kõikide

koolide tunniplaanidesse. Samasse aega langeb ka õppimisealiste laste (7-17 aastased) jaotamine kolme vanuserühma. Esimesse kuulusid need, kes alles alustasid veerimist ja tavaliselt nimetati neid kodukooli ehk näitajateks lasteks. Päriskooliskäimine algas alles kümneaastaselt ja kestis üks kuni kaks (hiljem kolm) talve. See aste moodustas põhikooli. Kolmandasse astmesse kuulusid kordajad lapsed, kes käisid leeriminekuuni üks või kaks korda kuus "õpetust meelde tuletamas".

Õppetöö kestis 10.novembrist kuni 10.märtsini. Kõikidele lastele korraldati katsed kevadisel koolikatsumisel (Andresen 1995,lk.108).

Pärast Jaan Prantsu lahkumist 1865.aasta kevadel, valiti Siksali vallakooli õpetajaks Mihkel Nanits. Lapsed käisid koolis kolm päeva nädalas ning nii sai koolmeister Nanits töötada kahel kohal korraga, olles ühtlasi õpetajaks ka Haanja vallakoolis. Tema lahkumise järel haris ühe aasta (1869/70) Siksali kooliringkonna lapsi Juhan Pedajas.

Johan Birkenthali näol sai Saaluse valla Siksali kool endale 1870 kümnekonnaks aastaks püsiva koolmeistri (Võru Maakonna Haridusosakonna arhiiv (VMHa). F1.N1.SÜ31,lk.2).

Kirjaoskuse levimise käigus tõrjuti koolidest välja vana kirjaviis. Koolikohustuse süvenemine ja laienemine tõi kaasa teadmiste hindamise vajaduse. Kasutama hakati viiepallilist hindamisskaalat. Tulemused kirjutati sõnadega: "hää", "läheb korda", "keskmine", "halv", "puudulik".

Tunnistuse said lapsed Rõuge kihelkonna koolides kaks korda aastas- talvel ja kevadel. Hinnati õpilase "kombeid, õppimist, tähelepanu ning oskamist ja mõtlemist". Kahe viimase alla kuulusid:

"katekismuse tundmine

piiblilugu Vanast Testamendist

piiblilugu Uuest Testamendist

lugemine maakeeles

uus kirjutamine maakeeles

õige kirjutamine maakeeles

rehkendamine peast
 rehkendamine tahvli peal
 laulmine"

Tunnistusele märgiti veel mitu korda on last kiidetud ja laidetud, mitu korda on õpilane hiljaks jäänud ja koolist puudunud ning kui palju peab lapsevanem "vabastamata päevade eest" trahvi maksma (EAA.F1167.N1.SÜ380, l.121).

Seitsmekümnendail aastail maksmapandud õppekavade ja -korraldustega jõudis kooliolude areng, mis oli tõuke saanud Liivimaa talurahva käärimisest neljakümnendail aastail, enam-vähem lõpule. Koolides hakkas maksma kindel kord ja plaanipärane töötamine. Mehaanilise, mõttetu pähetuupimise asemel hakkas maad võtma mõistuse ja arusaamisega vastuvõtmine lapse poolt. Usuõpetuse, emakeele, rehkendamise ja laulmise kõrval muutus kohustuslikuks õppeaineks geograafia, soovitavaks ajalugu ning vene keel, võimlemine poistele ja käsitöö tütarlastele (Andresen 1995, lk.112, Pöld 1992, lk.124).

Vene keelt Siksali vallakoolis õpetama ei hakatud, sest Johan Birkenthalil puudus selleks vajalik keeleoskus (VMHa.F1.N1.SÜ31, lk.2).

Tänu rahvakoolide sisu muutumisele astus peagi halva kirjaoskusega vanemate inimeste kõrvale võrdlemisi vabalt ja suuremate vigadeta kirjutav noor põlvkond. Eesti talupoegkonna iseteadvuse tõus lõi soodsa pinnase rahvuslikule ärkamisele. Hakati nõudma võrdseid õigusi baltisakslastega.

Pärisorjusest priiks saanud rahva vabaduspüüdel ei lastud kaua õitseda. Venestuse pealetungi ohus hakkasid baltisakslased pöörama suurt tähelepanu eestlaste germaniseerimisele. Samal ajal püüdis ka Vene võim eestlasi oma liitlasteks teha. "Põlisrahvaste õiguse kaitsmise" sildi all loodeti sakslastega toime tulla, et seejärel eestlased venestada.

1.2.1. Venestamise ajajärk

19.veebruari 1886.aasta seadusega allutati Baltimaade koolid Venemaa haridusministeeriumile. Ajutiste täiendavate eeskirjadega algkoolide juhtimise kohta Liivi-, Kura- ja Eestimaa kubermangudes lubati valla- ja ministeeriumikoolides emakeeles õpetada ainult kahel esimesel õppeaastal. Kolmandal aastal tuli üle minna venekeelsele õpetusele. Emakeelseteks jäid siiski eesti keele, usuõpetuse ja kirikulaulutunnid.

Kasutusele tulid haridusministeeriumi poolt lubatud programmid, õpperaamatud ja õppevahendid (Andresen 1995,lk.137).

1883.aastal hakkas ka Siksali üheklassilise vallakooli õpetaja Johan Birkenthal kohakaotuse hirmus vene keelt õppima (EAA.F1427.N1.SÜ89,1.55).

1887.aastal kuulus kooli koosseisu nelikümmend kaks õpilast- kakskümmend kuus tüdrukut ja kuusteist poissi.

Kaheksa-aastased lapsed olid koduõppijad. Üheksa-aastaselt hakkasid nad käima väikeste jaos ning kümne aasta vanuselt algas pärisool (keskmise jagu).

Kehtis koolisundlus: kümne aastase pidi laps kooliteed alustama ja kolm talve hoolikalt tarkust omandama.

Kooliealiste laste nimekirja koostas Rõuge kogukonna pastor Franz Hollmann. Koolikohuste täitmist kontrollis kihelkonna koolivalitsus. Põhjuseta puudunud päevade eest oli ette nähtud trahv- viis kopikat päev (Eesti Pedagoogika Arhiivimuuseum (EPAm). K1563,lk.11,12).

Õppevahenditest oli Siksali vallakoolil gloobus, Euroopa, Palestiina ja Läänemereäärsete maade kaart, arvelaud ning "muusikainstrumendid" (EAA. F1167. N1. SÜ108, 1.57).

Nüri pähetagumine vene keeles kaotas igasuguse huvi koolihariduse vastu. Uued Vene-kesksed kooliprogrammid heitsid kõrvale kodumaa ajaloo, maateaduse ja kirjanduse ning seadsid esikohale Vene riigi ja maa tundmaõppimise.

Teravalt on tsaariaegset kooli kritiseerinud hilisem Siksali-Poksi algkooli õpetaja Gustav Räpo:

Kool oli asutus, kus "pooletoruga ja taltsutamata kirgedega subjektid" võisid vabalt oma tujusid õppijate peale välja valada ilma, et keegi sellepärast oleks julgenud piiksatadagi. Kool oli asutus, kus igaüks, kes kodus naise või mehega riidles, kellel armuromaan luhta läks või kelle varvast elu pigistas, võis oma viha kooliõpilaste peale välja valada. Laps oli nagu taigen, millest igaüks oma "methode" järgi kringlit valmistas. Isegi kõige armetum koer ei pidanud oma isanda ees rohkem saba liputada kui seda koolikasvandik tegema pidi. Mitte üheski "orjakarjas", mitte ühegi türanni käe all ei ole suuremat vaimset ülekohut tehtud kui tsaariaegses koolis. Koolmeister võis lapsele öelda: "Ma olen isand, su jumal ja sul ei pea mitte teisi autoriteete olema minu kõrval." Koolis võidi last juustest tirida, hernestele põlvili panna, "lineaaliga klõhvida ja kõrvu mööda plahvida" (Räpo 1918, lk.4).

1896.aastal vabastati Johan Birkenthal halva venekeele oskuse pärast koolmeistriametist. Sügisel asus Siksali vallakoolis lapsi õpetama Mõnistest pärit Johan Kond. Peale kaheaastast õpetajatööd ütles ta koha üles ning Siksali uueks koolmeistriks valiti 1899.aastal Karl Kiudmaa (VMHa.F1.N1.SÜ31, lk.2).

1900.aasta suvel pidi Saaluse vallavolikogu kuulutama taas välja Siksali kooliõpetaja valimised. 27.novembril kinnitati Siksali koolmeistriks Rõuge kihelkonnakooli lõpetanud ja Võrus suvekursustel õpetajapaberid omandanud 17-aastane Oskar Nagel.

Helgi Lutvei meenutab Oskar Nagelit range ja nõudliku, kuid samas väga inimliku õpetajana, kes nägi vaeste inimeste muresid ja aitas alati kui suutis.

Oskar Nagel: "Siksali koolimaja oli puust ehitis ühe avara klassitoaga. Majas oli veel kaks tuba, millest ühe sain endale korteriks, teises elas aga koolirentnik. Hoone keskosas paiknes peasissekäik eeskojaga, mille vastas oli köök. Klassitoas olid koolipingid, kateeder, must jalaga klassitahvel, mille teisele poolele oli tõmmatud ilukirja õpetamiseks joonestik (neli rõhtjoont kaldjoontega)."

Õppevahendeid koolis nappis. 1907.aastal muretses Oskar Nagel juurde arvutuskasti ja klassiarvelaua. Komplekti seinapilte vene keele õpetamiseks kinkis koolide inspektor Momot. Korjandusraha eest osteti kakssada viiskümmend rubla maksev Kriisade orel (EPAm. K1563,lk.10).

Oskar Nagel alustas õpetajaametit suhteliselt vaestes oludes. Ta õppis armastama looduslikult kaunist ümbrust ja selle rahvast, kujunedes ajapikku ümbruskonna tõeliseks vaimseks isaks.

Peale otsese koolitöö nõudsid kohalikud elanikud koolmeistrilt veel palvetundide pidamist, laste ristimist, surnute ärasaatmist, laulukooride, orkestrite ning näiteringide juhtimist, kõnede pidamist ja mitmesugustes ühingutes kaasalöömist. Külakoolmeister pidi olema tõeline rahvamees- maa sool, üks kristlike elukommetega pühaku oreooliga mees, kes oma ameti huvides pidi loobuma paljustki maisest, mis harilikule surelikule lubatud oli.

Ülemusi oli koolmeistril kaks: inspektor ja kihelkonna koolivalitsus.

Esimese ja teise talve õpilased alustasid koolitarkuse omandamist kaks nädalat enne kesmise jao lapsi (1.oktoobril) ja olid ka kevadel koolis kaks nädalat kauem (1.maini). Väikese jao lapsed käisid koolis kord nädalas (laupäeval) lugemist ja kirjutamist õppimas. Tähti veeriti kokku aabits-lugemik Kodukoolist. Keskmise jao laste koolinädal kestis esmaspäevast laupäevani. Tavaliselt oli neil kuus tundi päevas- neli enne ja kaks pärast lõunat. Lõunavaheaeg kestis kaheteistkümnest kella kaheni.

Väikese jao lapsi õpetati emakeeles, kuid keskmises jaos käijatel tuli kõik ained peale eesti keele ja usuõpetuse omandada juba vene keeles. Teise talve lastel oli nädalas kaheksa tundi vene keelt, kuus tundi eesti keelt, usuõpetust ja rehendamist ning kolm tundi laulmist. Kolmandas jaos käijad õppisid nädalas veel ühe tunni geograafiat ja ajalugu.

Algajad hakkasid vene keelt omandama õpikust Русское слово, edasijõudnud õppisid aga Русская речь järgi. Usuõpetuses oli kasutusel M.Lipu

Piiblilugu ja eesti keeles C.R.Jakobsoni Kooli Lugemise raamat. Laulikud koolis puudusid ja sellepärast tuli enne laulmise juurde asumist pähe õppida sõnad.

Vahetunnis võisid lapsed omavahel eesti keeles rääkida, kuid koolitunud inspektorid vestlesid õpilastega üksnes vene keeles. Osutades tavaliselt klassitoas olevatele esemetele küsisid nad: "Что это?" Lapsed pidid vastavalt vastama: "Это стол, это дверь, это шкаф... ." Aritmeetikas lasid inspektorid lahendada keskmise raskusastmega ülesandeid. Laulmises pidid õpilased neile esitama põhiliselt keisrile pühendatud laule, nagu näiteks "Боже, царя храни!".

Üks inspektor armastanud lastelt küsida, et mis rahvusest sa oled. Küsijale vastati alati: "Эстонец." Inspektor polnud aga mitte kunagi vasinud täiendamast: "Русский эстонец."

Eesti keele õpetamise vastu venelastest "koolikatsujad" mingit huvi ei ilmutanud. Koolist kooli liikusid inspektorid küüthobusel.

Laste usuõpetuse ja eestikeele oskusi käis koolis kontrollimas koguduse pastor Franz Hollmann või abiõpetaja Jakob Kukk. Ühel revideerimisel lasi kirikuõpetaja õpilastel kirjutada etteütlu. Tööd parandas ja hindas ta ise.

Kuna Siksali vallakool asus suurtest maanteedest küllalt kaugel, siis külastasid inspektorid kooli harva. Seevastu oli aga pastor agar "koolikatsuja".

Vajalikud õpikud ja koolitarbed tõi Oskar Nagel Võrust ise kohale ja müüs siis õpilastele edasi. Vald vaesemaid laps kooliasjade muretsemisel ei toetanud.

18.veebruari 1911.aastal toimunud ülevenemaalise algkoolide loenduse andmetel õppis Siksali vallakoolis kakskümmend kolm õpilast (Venemaa Riiklik Ajaloo Arhiiv.F733.N188.SÜ116,1.524p).

Kuna kõiki kolme jao lapsi tuli juhendada ühel koolmeistril, siis pidi õpetaja looma oma töös teatud süsteemi. Saaluse valla Siksali koolis oli õppetöö organiseeritud järgmiselt: noorema jaoga suuliselt töötama hakates andis õpetaja keskmisele ja vanemale jaole midagi kirjutada ning vastupidi. Vahel said kõik õpilased ka ühiseid ülesandeid. Lühemaid ja kiiremaid töid tehti tahvlitele. Usuõpetuse ja laulmise tundides töötas koolmeister tavaliselt kõigi kolme jaoga

korraga. Kui kolmanda talve lastel oli geograafia või ajalugu, siis õppisid nooremad sel ajal vene keelt.

Piibliloos, katekismuses ja eesti keeles nõudis õpetaja lastelt õpitud palade lugemist ja jutustamist. Geograafias ja ajaloos piirduti üksnes küsimustele vastamisega (EPAm.K1563,lk.13-16).

1914.aasta juulis puhkenud Esimese maailmasõja pikalevenimise tõttu seisis Venemaa väljakurnatuse ja kokkuvarisemise äärel. Suurriigi nõrgenemine pakkus uusi võimalusi vähemusrahvustele. Eestis olid tekkinud soodsad võimalused omariikluse rajamiseks.

2. SIKSALI-POKSI ALGKOOL EESTI VABARIIGI AJAL

1918-1940

Vana kooli ümberkorraldamise küsimused kerkisid päevakorda kohe pärast tsaarivõimu kukutamist. 2.detsembril 1918 välja antud Ajutise Valitsuse määrusega tunnistati eesti keel õppekeeleks kõikides Eesti Vabariigi piires asuvates koolides. 1919.aasta 9.septembri Asutava Kogu otsusega laiendati koolikohustust seniselt kolmelt aastal neljale (Andresen 1995,lk.167,168).

Sama aasta sügisel avati ka Siksali algkoolis IV klass, millega seoses kasvas õpilaste arv sedavõrd, et koolipere ei mahtunud enam ära ühte majja. Siksali ja lähedalasuv Poksi kool otsustasid oma jõud ühendada ning nii hakkas õppetöö toimuma kahes majas.

Teiseks õpetajaks valitud Oskar Laanberg hakkas I klassiga töötama Poksis, II, III ja IV klassi õpilased alustasid aga õpinguid Siksali koolijuhataja Oskar Nageli käe all. Õppetöö algas 1.oktoobril ja lõppes 12.juunil (VMHa. F1. N1. SÜ31, lk.2,3).

Vabadussõja lõpuaastad olid eesti rahvale raskeks katsumuste ajaks. Nii linnas kui maal valitses nälg ja vaesus. Eriti raskes olukorras olid need väiketalupidajad, kelle peres oli suur järelkasv.

1919./20.õppeaastal ei käinud korralikult koolis viiekümne viiest õpilasest kakskümmend üks. Kõige rohkem oli puudujaid tööliste laste hulgas, kes suveks peremeeste juurde tallu tööle olid läinud. Õppetööd said nad alustada alles pärast karjasepõlve ja sügistööde lõppu. Kahtekümmend kolme lapsevanemat trahviti laste koolikohustuste mittetäitmise pärast viiesaja kaheksakümne seitsme margase kogusummaga, kuid tänu koolijuhataja mõistvale suhtumisele jäeti trahv sisse nõudmata.

Valla hoolekogu toetas vaesemaid õpilasi riiete, jalanõude ja õppevahendite ostmisega (Eesti Riigiarhiiv (ERA).F1108.N2.SÜ86,lk.95 ja Heldur Liivandi mälestuste põhjal).

Pärast aastast õpetajatööd Poksis ütles kevadel Oskar Laanberg koha üles. Tema asemele valis Saaluse vallavolikogu (21.sept.1920) Aliide Kindsiko (sünd 10. II 1903), kes omas Võru Tütarlaste Gümnaasiumi viieklassilist haridust. Noor õpetajanna hakkas Poksis tegelema I ja IV klassiga, Siksali koolimajas töötas aga edasi Oskar Nagel II ja III klassiga (ERA.F2633.N1.SÜ355,lk.1).

Millegipärast ei tahtnud õpetajad Poksi koolmeistikohal püsida kauem kui aasta. 1921.aasta suvel pidi vallavolikogu kuulutama taas välja Poksi kooliõpetaja valimised.

Ühele kohale kandideeris seekord kolm soovijat. Valituks osutus Kasaritsa valla kodanik Gustav Räpo (sünd 10.V 1895). Hugo Nanits, üks kolmest kandidaadist, ei olnud aga Saaluse vallavolikogu poolt langetatud otsusega nõus ning tõstatas protesti.

“Gustav Räpo on lõpetanud Võru Kõrgema algkooli ja sellega on tal neljaklassiline haridus. Mina aga olen Aleksandri põllutöökooli kaks klassi lõpetanud, mis vastab VI klassi haridusele. Peale selle olin veel pool aastat kolmandas klassis, kust pidin hädaajal Eesti sõjaväkke astuma ja sellepärast jäi kool lõpetamata. Olen eesti sõjaväelane, kellel peaks koha saamiseks eesõigus olema.”(ERA. F2633. N1. SÜ355, lk.39).

Gustav Räpo minevikku varjutas kunagine koostöö enamlastega Võru Teataja kirjastuses. Peale enamlaste populaarsuse langust siirdus ta Venemaale, kust alles mõne aasta eest kodumaale tagasi oli naasnud.

“Sellest selgub, et Räpo kodumaa kaitseks ja Eestimaa ülesehitamiseks ei ole kaasa aidanud. Aga nüüd võtab vallanõukogu ta noorsoo kasvatamiseks mingite iseäralike, arusaamatute põhjuste pärast vastu.” (ERA.F2633.N1.SÜ355,lk.39).

Vallavalitsus lükkas protesti tagasi ning jäi oma otsusele kindlaks. Gustav Räpo eelistamist kahele teisele kandidaadile põhjendas komisjon sellega, et esimene

omas eelnevalt Venemaal omandatud õpetajatöö kogemust. Vallavalitsus oli teadlik Gustav Räpo poliitilisest meelsusest ning otsustas sellest lähtuvalt tema tööd koolis jälgida (ERA.F2633.N1.SÜ355,lk.39).

Gustav Räpo hakkas Poksis õpetama II ja IV klassi, koolijuhataja Oskar Nageli juhendada jäi aga Siksali I ja III klass.

Siksali-Poksi algkooli uus õpetaja oli tuline õpilaste õiguste eest võitleja, kes kritiseeris tsaariaegset koolisüsteemi ning pedagooge, kes lähtusid ajast ja arust läinud poliitilistest vaadetest.

30.jaanuaril 1918.aastal ilmunud Rahva Hääles kirjutas Gustav Räpo:

Nähtavasti on suurem osa õpetajatest ikka veel arvamusel, et lapsi võib vanaviisi juustest tirida, kõuemürinat käristada ja paukuda, nagu seda "õndsas" hallil ajal tehti. Mõni pedagoog võtab endale koguni õiguse oma jahvatava suu pudrukastlast sotsiaaldemokraatiale tuld ja tõrva peale kallata.

Nüüd on tulnud aeg kui õpetajad peavad oma tujud koju jätma, sest noorsugu ei ole koer ega kellegi ori. Ainult inimlikult käituvad pedagoogid sobivad koolitööle, teistele tuleb näidata, kuhu puusepp ukse on teinud.

Gustav Räpo ärgitas õpilasi õpetajaid, kes oma "närimistes üleliia kaugele on läinud", kohtusse kaebama. Kuna kohus selliseid probleeme lahendada ei tahtnud, vaid andis asja arutamise tavaliselt üle pedagoogikanõukogule, "see tähendab õpilane pidi vanale hundile kaebama minema kui hundipoeg talle ülekohut tegi", siis soovitas Räpo õpilastel koonduda ja koos vanameelsete õpetajate vastu võitlema hakata.

Gustav Räpo tegi ettepaneku, et iga laps võiks salajasel hääletamisel valida klassikaaslaste seast viis kuni seitse liiget, kes hakkaksid kuuluma klassikomiteesse, mis langetab otsuseid klassi puudutavate küsimuste asjus ja protokollib need. Protokolliraamat esitatakse koolikomiteele, mis koosneb kõikide klasside komitee esimeestest, läbivaatamiseks. Koolikomitee resolutsioon esitatakse pedagoogikanõukogule ja kui viimane seda täita ei taha, siis on õpilastel õigus asjale kohtulik käik anda. Koolikomitee ülesanded olid Gustav Räpo arvates järgmised:

"1. Tuleb nõuda, et mitte ükski õpetaja ei oleks väiksema haridusega kui õppijad

2. Soovitav oleks, kui õpilasi mitte iga päev ei hinnataks, vaid atesteerimisel või semestri lõpul seda tehtaks

3. "Jediniitsa" tuleb ära kaotada

4. Amüseerimise asjus võib häälteenamusega kokkuleppe poliitikat õpetajaga ajada: kui õpetajad nõuavad, et ei tohi kinos käia, piipu tõmmata jne., siis on õpilasel õigus nõuda, et ka õpetaja seda teha ei tohiks, sest viimased peavad selles asjas õpilastele eeskujuks olema, mitte õpilased nendele".

Gustav Räpo julgustas õpilasi oma "tsaariaegseid" koolmeisterid mitte kartma, sest õpetaja pole kooli tulnud "müristama ega haukuma", vaid inimesi õpetama ja õiglaselt hindama (Rahva Hää! 1918, lk.4).

Evald Eskla teab rääkida, et enesetäiendamise eesmärgil taheti Räpo kui kutseta õpetaja kursustele saata. Gustav Räpo oli aga vastanud, et ta on ilma kursustetagi tark ning oli pakkumise tagasi lükanud.

1924.aasta 1.detsembril toimus Tallinnas riigipöördekatse. Selle aiendiks oli Komiterni juhtkonnas tugevnenud arusaam, et Eestis on kujunenud soodsad eeldused riigipöördeks. Vastavad ettevalmistused leidsid toetust ka NSV Liidust, eeskätt Komiterniga seotud ringkondadelt. Mässajad löödi tagasi ning mõne tunniga olid kõik hõivatud objektid jälle Eesti Vabariigi valduses (Arjakas jt 1991, lk.289).

Kommunistide poolt organiseeritud riigipöördekatse tagajärjed ulatusid ka Siksali-Poksi algkooli. Gustav Räpot hakati üha vähem usaldama tema vasakpoolsete vaadete tõttu ning sellepärast pidi ta 1926.aasta kevadel Poksi kooli õpetajakohalt lahkuma.

Sama aasta sügisel asus Poksis III ja IV klassi õpetama Võru Õpetajate Seminari lõpetaja Jaan Pindis (sünd 7.VII 1905), kes soovis Siksali-Poksi algkoolis sooritada oma praktika-aasta. Noore õpetaja panid ulakad koolipoisid kohe proovile.

18.novembril 1926 arutati õppenõukogu koosolekul Paul Zahkna ja Friedrich Zekkeri ebasüüdsat käitumist õpetaja Pindise suhtes. Mainitud õpilased olid teiste

laste juuresolekul õpetajat solvanud, mille peale nad koolijuhataja juurde oma käitumisest aru andma saadeti. Poisid aga eirasid Jaan Pindise käsku ning läksid hoopis omavoliliselt koju.

Friedrich Zekkeri ja Paul Zahkna vanemad kutsuti õppenõukogu ette oma laste käitumise kohta seletusi andma. Peale mainitud lastevanemate ärakuulamist otsustati, et poisid peavad klassi ees õpetaja Pindiselt vabandust paluma või vastasel korral viiakse nad üle teise kooli (Võru Koduloomuuseumi arhiiv (VKma).VK350,lk.25).

Igal õppeaastal eraldas haridusministeerium ja vallavalitsus vaesematele õpilastele koolitarvete muretsemiseks teatud summa. Kord ostis Oskar Nagel selle raha eest aga puudustkannatavatele õpilastele hoopis pastlad. Rikaste talunikega tekkis sellepärast konflikt. Koolijuhataja põhjendas oma tegu sellega, et koolitarvetest pole õpilastel mingit kasu, kui neil pole midagi selga ega jalga panna, et koolis käia (Heldur Liivandi meenutuste põhjal).

Arvestades lastevanemate iga-aastaseid kulutusi õpikute ostmisel, otsustas õppenõukogu 1926.aasta novembris, et palju otstarbekam oleks kui lapsed jätaksid kevadel oma õpikud kooliraamatukokku ja sügisel antakse need jälle teistele kasutada. Uuel õppeaastal oleks tasuta õpikute saamise eesõigus nendel lastel, kes jätsid kevadel oma raamatud koolikogusse (VKma.VK350,lk.26).

1927.aasta kevadel sai Jaan Pindise praktika-aasta läbi. Koolinõunik Joosep Sultson tahtis aga Pindist millegipärast õpetaja kutsetunnistusest ilma jätta. Kolleegi kaitseks astus välja Oskar Nagel, kes oli tolajal Võrumaa Õpetajate Liidu juhatuse ja haridusnõukogu liige.

Oskar Nagel: "Rääkisin Joosep Sultsonile ja koolivalitsuse juhataja Vainolale, et see oleks lausa kuritegu kui vaeste tööliste laps, kes hariduse nii suurte raskustega on omandanud ja kes oma kohustusi koolis igati korralikult on täitnud, nii kergesti kõrvale heidetakse."

Tänu Siksali-Poksi algkooli juhataja eestkostele sai Jaan Pindis siiski Võru Õpetajate Seminari lõputunnistuse. Sama aasta sügisel astus ta vabatahtlikuna kaitseväeteenistusse (Tuuling 1968c,lk.3).

1927./28.õppeaastal muudeti kool viieklassiliseks. I, II ja III klassi hakkas Siksali õpetama Oskar Nagel, IV ja V klass jäi Poksis noore õpetajanna Ida Mürsepa (Nanitsa) (sünd 21.X 1904) hoole alla.

Ida Mürsepp oli alghariduse omandanud Jõksi algkoolis ja jätkanud seejärel õpinguid Kanepi kihelkonnakoolis. Kuigi isa edasiõppimisele vastu oli seisnud, õnnestus tal siiski vendade toetusel 1927.aasta sügisel asuda õppima Võru Õpetajate Seminari ja see ka 1927.aasta kevadel lõpetada (EPAm.R16378,lk.226).

Noor õpetajanna näitas end igati väärilise laste kasvatajana. Ta muutis tütarlaste käsitöötunnid sisukateks ja praktilisteks.

Kuna varem Siksali-Poksi algkoolis naisõpetajat ei olnud, siis andis Oskar Nagel tütarlastele ka käsitöötunnid. Koolijuhataja õpetas noa teritamist, rehapulkade valmistamist...

Armilde Raat: "Kui järele mõelda, siis olid need tollal küllalt vajalikud oskused. Iga perenaine peaks ju ise oskama nuga teritada või siis olema heinaajal võimeline rehale mõne murdunud pulga asemel uue tegema, sest meesperel on sellisel kiirel ajal isegi tegemist küllaga. Kuid tegelikult huvitas tütarlapsi siiski rohkem kudumine, heegeldamine, tikkimine."

Ida Mürsepa käe all õppisid neiud sukakudumist ja mitmesuguseid tikkimispisteid. Noor õpetaja pani ka poisid kindaid ja sokke nõeluma, et pojad kodus emade vaeva ise oma asjade korrashoidmisega kergendada võiksid.

Peale tunde võisid huvilised tegeleda Ida Mürsepa juhendamisel veel kangakudumisega (Guido Paadi mälestuste põhjal).

Elmar Hoop meenutab, et õpetaja Mürsepp oli suur loodusearmastaja, kes õpetas lapsi looduse hääli kuulama ja ümbritsevat ilu vaatlema.

Armilde Raat tunnistab, et oli koolis päris ulakas tüdruk. Kord kui klassiga kaevu puhastati, leidis ta suure kärnkonna ning hakkas teisi sellega hirmutama.

Korraga oli kooliõu täis kilkamist ja kisa. Kui Ida Mürsepp välja korda looma tuli ja nägi, et Armilde Raat konnaga teisi taga ajas, siis sõneles ta tüdrukut vaese looma piinamise pärast.

Armilde Raat: "Lootsin, et riidlemisega asi piirdubki, kuid karistuseks pani õpetaja Nanits (Mürsepp) mind veel terveks tunniks nurka seisma."

Hele Rebase kõige paremad mälestused kooliajast on seotud Ida Mürseppaga (Nanitsaga). Ta meenutab, et õpetaja Nanitsa sünnipäeva tähistamine muutus koolis traditsiooniks. Klassijuhatajale kingituse muretsemiseks andis iga õpilane raha vastavalt võimalustele. Üllatus õpetajale osteti tavaliselt Uue-Saaluses asuvast Jalaka poest.

Kord valisid lapsed sünnipäevakingiks välja piimakannu. Raha jäi natuke üle ja poeproua soovitas selle eest osta uudiskaupa- vahvleid.

Kingitus hällilapsele pidi üle antama järgmisel päeval, seniks aga peideti piimakann ja vahvlid koolimajas pööningule viiva trepi alla. Hommikul põnevil koolitunud lapsi ootas ees aga ebameeldiv üllatus. Hiired olid öösel vahvleid maiustamas käinud ning uudiskaubast ainult puru järele jätanud.

Ida Nanits tegi õpilastele alati vastukingituse. "Küll ma teid meeles pean," oli ta alati lastele peale kingituse ja õnnitluskaartide saamist lausunud. Õpilaste rõõm oli suur kui õpetajat korviga kooli tulemas nähti. Tavaliselt kostitas Ida Nanits lapsi iseküpsetatud magustate saiakeste ja morsiga (Hele Rebase meenutuste põhjal).

Väga meeleolukateks muutusid nüüd ka koolipeod. Lastekooridega tegeles rohkem Oskar Nagel, Ida Mürsepa hooleks jäi näitemängu õpetamine. Õpiti nii ühe- kui ka mitmevaatuselisi näidendeid: Lähme Petlemma, Kapsapea, Kullaketrajad...

Lapsed mängisid südamest ning Uue-Saaluse seltsimaja saal oli alati rahvast puupüsti täis (Heldur Liivandi meenutuste põhjal).

Eriti meeliliigutav oli Elmar Hoobi arvates näidend Tähekesed tulid.

Vaeslapseks jäänud poisike (Meinhard Press) istus aknal ja vaadates taevas vilkuvaid tähti laulis:

“Tule, täheke, too leiba mulle,

kümme keerupatsi lööksin sulle.

Saada, täheke, sealt sooja mulle,

tuhat tänu ütlen ette sulle.

Vilgud, täheke, nii kaugel, kaugel,

nagu pisar kadunud ema laugel...”

Paljud peokülalised ei suutnud pisaraid tagasi hoida, sest niivõrd liigutav oli olnud see stseen.

Koolipeod Uue-Saaluse rahvamajas muutusid traditsiooniks- ikka jõulude ajal ja kevadel koolilõpupidu (Hoop 1990,lk.37,38).

Armilde Raat:”Jõule ootasime alati väga. Kuuse tõid poisid üks päev enne jõulupidu, sest klassiruum oli niigi kitsas ja kuusk oleks õppetööd segama hakanud.”

Kuuseeheteks olid põhiliselt kommid, õunad ja piparkoogid. Klass kaunistati värvilisest paberist meistertatud kettidega, mis tõmmati risti-rästi üle klassitoa. Lakke riputati valged lumehelbed. Jõulupakkides olid lastel põhiliselt maiustused, sest inimestel polnud raha kallite kinkide ostmiseks (Armilde Raadi meenutuste põhjal).

Avalike algkoolide seaduse vastuvõtmisega, 1920.aasta mais, omandas Eesti haridussüsteem lõpliku kuju. Uue seaduse alusel kehtestati Eestis kohustuslik kuueklassiline koolikohustus, mille ellurakendamise viimaseks tähtajaks määrati 1.jaanuar 1930 (selle ajani võis kehtida neljaklassiline algharidus) (Andresen 1995,lk.168).

1930./31.õppeaastal hakati ka Siksali-Poksi algkoolis andma kuueklassilist haridust. Siksali paigutati I, II ja III klassi õpilased, Poksi aga IV, V ja VI klass. Esimesse klassikomplekti hakkas kuuluma küll kolmkümmend kaheksa õpilast, kuid kuna koolil kolmandat õpetajat ei olnud, siis peeti sellist klasside ühendamist kõige loogilisemaks ja paremaks. Kahekümne üheksast õpilasest koosnev teine klassikomplekt mahtus vaevu, vaevu ära kitsasse Poksi klassiruumi.

I, II ja III klassi hakkas õpetama Oskar Nagel ning IV, V ja VI õppeaasta lapsed jäid Ida Mürsepa hoole alla (ERA.F1108.N3.SÜ803,lk.6-7).

Tunnid algasid hommikul kell kaheksa, kuid õpilased jõudsid kooli ikka paarkümmend minutit varem. Berta Purge meenutab, et alati olid Oskar Nagelil kooliuksed avatud ja klassiruum talvel mõnusalt soojaks köetud. Kooli jõudes olid lapsed üleni lumised ja seanahksed pastlad jalas kõvaks külmunud. Soojas klassiruumis hakkasid märjad riided aurama ja pastladki sulasid üles. Algul oli küll ebameeldiv tunne olnud, kuid suures mängutrallis ununes kõik. Berta Purge mälestuste kohaselt jooksis ta kord pinkide vahel nii hooletult, et ajas laualoleva tindipoti ümber. Suure müra ja kilkamise peale tuli Oskar Nagel, kes elas koolimaja teisel korrusel, alla klassiruumi korda looma. Peasüüdlane pandi karistuseks nurka.

Berta Purge: "Seisin siis nurgas ja valasin suuri krokodillipisaraid."

Klassis oli suur seinakell, kust korrapidaja võis aega vaadata. Tundide algust ja lõppu tähistas nagu tänapäevalgi kellahelin. Tund kestis viiskümmend ja vahetund kümme minutit. Söögivaheaeg oli kõige pikem vahetund, mis algas korrapidaja söögipalve lugemisega. Toidu pidi igaüks kooli ise kaasa võtma. Talvel tegi kooliteenija lastele ka teed, kuid vaesematel õpilastel polnud suhkrut kuskilt võtta ning nemad jõid tavaliselt kodunt kaasatoodud piima. Toidukotid riputati koridoris nagide otsa ning neid võis puutuda alles siis, kui algas söögivahetund. Hiljem hakati õpilastelt nõudma, et leib oleks pakitud pärgamentpaberisse.

Kuna koolil võimlemisruumid puudusid, siis toimusid kehalise kasvatus tunnid vabas õhus. Sügisel ja kevadel mängiti palliplatsil Rahvastepalli, väga armastatud oli laste seas ka mäng Üks, kaks, kolm, viimane paar välja. Eriti kärarikas oli aga mäng Ma olen kivikuningas, sa oled sõnnikuhark. Poksi koolimaja õues laiutas hiiglaslik kivi, kes suures rüseluses jõudis kivi otsa ronida oli kuningas, teised püüdsid aga valitsejat troonilt kukutada. Mänguhoos muutus vahel kisa nii suureks, et koolijuhataja pidi laste rõõmu keelama tulema. Endel Õispuule, kes oli kooli üks ulakamaid vigurvänti, on meelde jäänud Oskar Nageli sõnad: "Ennu, tulõ' är' siiä' nukka prussakit lugõma."

Talvel käidi suusatamas või siis lasti liugu kooli juures oleval mäel nn pütilaudadega. Sõit käis tavaliselt ühel suusal, sest kõigil lastel ei olnud suuski. Koolimägi oli alati libedaks nühitud (Armilde Raadi ja Berta Purge meenutuste põhjal).

Berta Purge: "Kui koolis hästi läks ja kinni ei jäänud, siis sai ikka Kivistemäel liugu lastud. Kodust oli aga kõik mäele näha ja hämaraga koju jõudes seisis ema juba õueväravas ja riidles, et kas laps ei saa õigeks ajaks laupäevaõhtul isegi sauna enam."

Usuõpetus oli vabatahtlik õppeaine. Nendes tundides vesteldi piibliteemadel ja õpiti palveid pähe. Suuremosa palvetest oli lastele juba kodus selgeks õpetatud, sest vanasti ei hakatud ju enne söömagi ega mindud magama, kui palve oli loetud.

Endel Õispuu meenutab, et osa ammusel ajal toimunud piiblisündmustest mängisid elava fantaasiaga poisid peale tunde läbi. Vana Testamendi järgi hakati Aksel Massat, kes oli turske poiss, hüüdma Aabramiks. Kuna Endel Õispuu oli pikk ja peenike, siis sai ta endale nimeks Iisak. Kord tuli peale tunde kellelgi pähe mõte Iisak jumalale ohverdada, nii nagu Piiblis kirjas. Poisid võtsidki Iisaku kinni ja viisid ta nn Morija mäele (Pedajamäele). Sealne suur haohunnik pandi põlema ning peagi tõusis leek taevani. Endel Õispuu värises hirmust sest näis, et ohverdajatel oli tõsi taga ja ega jumala käsku siis eirata tohi. Ei tea millega see lugu lõppeda oleks võinud kui Manivald Rätsep, kes oli poiste seas suur autoriteet, poleks Endel Õispuu kaitseks välja astunud ja lausunud: "Ära pista kätt minu poja külge."

Laulmise tunnis mängis Oskar Nagel kas orelit või viiulit.

Hele Rebane meenutab, et kooli minnes ei teadnud ta, et laulul on peale sõnade veel ka viis. Talle oli tükk aega mõistatuseks see, kuidas Mallika küla lapsed oskasid laulma hakata, kui Oskar Nagel laulu pealkirja ütle mata viiulit mängima hakkas.

Endel Õispuule on aga eredalt meelde jäänud, et ühes märtsikuu laulmise tunnis hakkas väljas laia lund sadama. Pinginaabrit müksates lausus ta: "Kae, taivas

om suuri kirpe täus!" Sellepeale oli Oskar Nagel talle poognaga vastu pead toksanud ja sõnanud: "Sa' är' vahtku kirpe, vaid opi laulma."

Vahel jäid lastele laulust mõned sõnad arusaamatuks ning neid tõlgendati siis omamoodi. Hele Rebane meenutab, et koolis õpitud laulu "Tiiu otsis oma lambaid metsa ääres vagusi..." laulis Hella Krillo kodus kaevu äärde vett võtma tulles nii: "Tiiu otsis oma lambaid, metsa ääres vagla uus...". Laulust Teele, tee, kurekesed jäi osadele lastele arusaamatuks sõna Egiptimaa tähendus. Õhtul karja koju kutsuma minnes tuli Hele ja Hella laulukest kuuldes metsavaht metsast välja ja lausus: "Mis ti' latsõ ni võlssi laulat." Peale lauluarvustaja lahkumist lausus Hele Hellale tähtsalt: "Ta' ei tiiäki et om egiptima." (Hele Rebase meenutuste põhjal).

Kõige rohkem oli õpilastel raskusi lugemise ja matemaatikaga. Berta Purge meenutab, et vahel jäi kodus lugemistükk korralikult selgeks õppimata ning kui just sel päeval küsiti, oli kinnijäämine juba ette teada.

Berta Purge: "Ega selle peale tunde olemisega mul midagi selgemaks saanud, ainult põskedelt allavoolavad pisarad leotasid siis kas lugemispala või korrutustabeli päris märjaks."

Tarkusejagamise kõrval tuli õpetajatel lahendada vahel ka vargusega seotud probleeme.

1930.aasta sügisel valmistas õppenõukogule peavalu Friedrich Zekker, kes oli juba möödunud aastal varastanud õpetaja kinnisest kirjast viis krooni ja sel aastal kaasõpilase noa. Mõlemad vargused tunnistas Zekker üles tingimusel, kui õpetaja annab talle raha uue noa ostmiseks. Vargustest teavitati ka Zekkeri hooldajat Peeter Parve, kuid mees kaitses poissi ja laimas hoopis õpetajat, et see last varguses süüdistada julgeb. Õppenõukogu palus Peeter Parvel tulla koosolekule oma hoolealuse tegudest seletust andma, kuid korduvatest teadaandmistest hoolimata Parv õppenõukogu ette ei ilmunud.

Peeter Parve sellisest käitumisest järeldati, et ta pooldab poisi poolt kordasaadetut ning lapse elukommete parandamisel ei saanud õppenõukogu antud olukorras hooldajale loota. Friedrich Zekkeriga seotud probleemile lahenduse

leidmiseks otsustati pöörduda Võrumaa koolivalitsuse poole (VKma.VK350,lk.27-29).

1932./33.õppeaastal õppis Siksali-Poksi algkoolis üheksakümmend kuus õpilast. Kuuenda detsembrini töötas kool kahe klassikomplektiga, kuid suure laste arvu tõttu otsustati poole aasta pealt avada siiski ka kolmas komplekt. I ja II klassi hakkas Siksali õpetama Oskar Nagel, Ida Mürsepa juhendada jäi Poksis III ja IV klass ning ajutiselt kohandati V ja VI klassile ruumid Uue-Saaluse mõisa endises härrastemajas. Kolmanda klassikomplekti juhatajaks valiti Voldemar Ilus (sünd 6.V 1903), kes oli lõpetanud Võru Õpetajate Seminari ning tervislikel põhjustel katkestanud õpingud Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas. Noor mees kannatas kopsutiisikuse all, mis arstide sõnul võis heal juhul paraneda (VMHa. F1. N1. SÜ31, lk.5).

Arnold Tolk meenutab Voldemar Ilusat kui äärmiselt paindumatu ja õigust tagaotsiva inimesena. Nende iseloomuomaduste pärast tekkis Voldemar Ilusal sageli konflikte Uue-Saaluses elavate asunikuperede mitmete meestega.

Kuna õpilaste arv oli sedavõrd kasvanud, et kool pidi töötama kolmes majas, siis kerkis päevakorda uue ning mahukama koolihoone ehitamise küsimus.

2.1. Kavatsus ehitada härrastemaja ümber kooliks.

Uue-Saaluses seisis kasutult mõisa härrastemaja, mis kohaliku rahva arvates sobis koolimajaks ümber ehitada. Häärber asus kauni Kavadi järve kaldal. Krundi lõunapoolses osas laius õunapuuaed ning suur ilus park piiras hoonet igast küljest. Mõnesaja meetri kaugusel härrastemajast asus rahvamaja, postiagentuur koos telefoniga, piimaühistu koorejaam, kaks kauplust ja vesiveski.

6.oktoobril 1932.aastal rahuldas Vabariigi Valitsus Saaluse vallavolikogu palve ning kinkis endise mõisa häärberi koos viie hektari suuruse maaga kooliks ümberehitamise eesmärgil vallavalitsusele.

Uue-Saaluse endise härrastemaja ümberehitustööde planeerimisel otsustati katus koos konstruktsiooniga ning laed ja põrandad uutega asendada, osa vaheseinu majas lammutada ja ruumide nelja meetri kõrgusel asuvad laed allapoole lasta.

Ümberehitusprojekti koostamisel järgiti koolimajade ehitusmäärusi. Poiss- ja tütarlaste magamistoad asusid projektis üksteisele küll liiga lähedal, kuid ööseks otsustati trepikotta viiv magamistoa uks sulgeda ning väljapääs nähti ette läbi pesuruumi. Laia ristkoridori oleks hakanud valgustama kahekordne klaasuks, mille kaudu koolimajast kohe parki võis pääseda.

Projektis oli ettenähtud korter koolijuhatajale ja ühele õpetajale, elutuba üksikule kooliõpetajale ning kooliteenija tuba-köök, mis oli mõeldud ka üksikule õpetajale toidu valmistamiseks. Koolimaja juurde planeeriti ehitada veel majapidamishooned (laudad ja kuurid). Hoone mahuks kavatseti 2671,15 m³ ja ühe kuupmeetri hinnaks arvestati kuus krooni. Seega oli härrastemaja ümberehituseks vaja 16 026 krooni (ERA. F1108. N13.SÜ982, lk.1-2).

Insener Kõlli poolt koostatud projekt oli küllalt suursugune, kuid vallal puudus kapital, et koolimaja ehitust täies mahus finantseerida.

23.septembril 1933 esitati haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsusele taotlus koolimajade ehitusfondist 10 000 krooni suuruse laenu saamiseks (ERA.F1108.N13.SÜ982, lk.8).

Härrastemaja ümberehitamist koolimajaks kavatseti teostada kahel hooajal. Esmalt planeeriti remontida maja esimene korrus ja panna hoonele uus katus. Vajalikuks krediidiks arvestati 13 500 krooni. Teisele hooajale otsustati jätta katusekorra ehitamine, mille maksumuseks planeeriti 2 526 krooni (ERA.F1108.N13.SÜ982, lk.22).

1933./34.õppeaastal kolis I ja II klass koos Oskar Nageliga Poksi koolimajja (koolijuhataja oli ise juba 1930.aastal Poksi elama asunud), Ida Nanits suundus III ja IV klassiga Siksaliisse ning Voldemar Ilus töötas V ja VI klassiga edasi Uue-Saaluse endises härrastemajas (VMHa.F1.N1.SÜ31, lk.6).

1933.aasta detsembris halvenes õpetaja Ilusa tervis ning arst vabastas ta kurnatuse tõttu koolitööst kuni 15.maini 1934. Asendusõpetajaks tuli Johannes Tulff (ERA.F4721.N1.SÜ153, lk.2).

9.veebruari 1934.aastal teatas haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsus, et Saaluse vallavalitsusele on Siksali koolimaja ehitamiseks määratud 7 500 krooni suurune laen viiekümne aasta peale (ERA.F1108.N13.SÜ982, lk.49).

Laenu saamisest möödus aasta, kuid ehitustöödega poldud veel algust tehtud, sest kohaliku rahva seas olid üles kerkinud vastakad arvamused koolimaja asukoha suhtes.

Aktiivsemad vallakodanikud hakkasid elanikelt koolivõrgukava muutmiseks allkirju koguma kartusega, et härrastemaja ümberehitus läheb kallimaks kui Siksali vana koolimaja asukohta uue puust maja püstitamine.

1935.aasta veebruaris vaatas maakoolivalitsus üle Uue-Saaluse endise härrastemaja, kus töötas Siksali-Poksi algkooli üks klassikomplekt, ja leidis, et hoone laed avaldavad allavarisemise ohtu, mille tulemusena on karta kogu katuse sissekukkumist. Härrastemaja tunnistati koolitööks ning elamiseks kõlbmatuks ja eluohtlikuks. Järgmisel päeval tegigi maakoolivalitsus Saaluse vallavalitsusele korralduse viia Uue-Saaluses töötav klassikomplekt üle teise kohta (ERA.F1108.N13.SÜ982, lk.53).

Vähe sellest, et vallarahvas omavahel vaenujalal oli, algasid nüüd tülid ka koolis. Koolijuhataja Oskar Nagel tegi pedagoogikanõukogule ettepaneku Voldemar Ilusa korter Siksali koolimajas kiires korras klassiruumiks ümber korraldada, sest ainult sel moel mahuks peavarjuta jäänud V ja VI klass Siksali ära. Probleemile sellise lahenduse pakkumine viis suurte konfliktideni. Õpetaja Ilus lahkus koosolekult, sest koolijuhataja ei lubanud endaga vaielda. Õppenõukogu hääletas

ühiselt Oskar Nageli ettepaneku poolt. Voldemar Ilus sai toa lähedalasuvas Luha talus (VKma.VK350,lk. 77-85).

V ja VI klass toodi härrastemajast üle Siksali ning kool hakkas tööle kahes vahetuses. Hommikupoole käisid tarkust omandamas III ja IV klassi lapsed ning pärast lõunat tuli kooli V ja VI klass. Otsustati, et selline õppetöö korraldus jääb püsima kuni õppeaasta lõpuni, peale seda tuleb midagi ette võtta.

Osad lapsed (Hele ja Valdeko Morel, Asta ja Helgi Janus, Karl Hoop) hakkasid peale kolmanda klassikomplekti sulgemist härrastemajas käima Kasaritsa valla Kolepi algkoolis.

Aino Värte meenutab: "Kui lõpetasin Siksali II klassi, oli mul hea meel, et saan lähemale (Poksi) kooli käima hakata. Sügisel aga selgus, et Poksi oli toodud I ja II klass ning nii pidin ma ka III ja IV klassi Siksali käima. 1935. aasta algul rõõmustasin jälle, et saan sügisel ometi lähemale (Uue-Saalusesse) kooli käima hakata, kuid siis toodi V ja VI klass ära Siksaliisse ning nii pidin kõik kuus aastat Siksali käima."

14.märtsil 1935 otsustas Saaluse vallavolikogu hakata uut koolimaja Uue-Saaluse asemel ehitama hoopis Siksaliisse (ERA.F1108.N13.SÜ982,lk.51,56).

Selle otsusega polnud aga uue-saaluslased nõus ning saatsid haridus- ja sotsiaalministeeriumile kahesaja kuuekümneme viie kodaniku poolt allakirjutatud kirja, milles palusid koolivõrgukava Siksali kasuks mitte muuta.

1.aprillil teatas koolivalitsus, et kui Saaluse vald ei asu uue koolimaja ehitamisele 1935.aasta suvel, siis laen kustutatakse (ERA.F1108.N13.SÜ982,lk.57).

Kuna vallavolikogu ei suutnud enam ise koolimaja ehitamise asukohaga üleskerkinud probleemile lahendust leida, siis saatis haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsus kohale erapooletud vaatlejad. Komisjoni kuulusid: haridus- ja sotsiaalministeeriumi haridusnõunik V.Viilup, Võrumaa koolinõunik E. Muuga ja Võru maavalitsuse teede- ja tehnikaosakonna vaneminsener J.Kannelaud.

15. aprillil esitasid nad ettekande uue koolimaja asukoha valimise kohta:

Siksali koolipiirkonnas on üheksakümmend kuus koolikohustuslikku õpilast. Mõisa häärber, mis kavatseti koolimajaks ümber ehitada, asub Siksali koolipiirkonna ühel äärel- Haanja ja Kasaritsa valdade piirimail. Koolimaja püstitamisel Uue-Saalusesse jääksid kuuekümmne seitsmel protsendil lastest kodud koolist eemale kuni kolm kilomeetrit ning kolmekümmne kolmel protsendil õpilastest muutuks koolitee pikemaks kui kolm kilomeetrit. Sellest lähtuvalt tekib vajadus internaadi ehitamiseks. Kohalikud elanikud ei ole aga nii jõukad, et võiksid oma lapsed internaati paigutada.

Härrastemaja on väga halvas seisukorras ning selle ümberehitamine ei tule enam kõne alla. Mõtekam oleks püstitada uus maja, mille ehitamisel saaks ehk kasutada häärberi alus- ja osaliselt ka välismüüre. Muutunud asjaolude tõttu tõuseks koolimaja ehitusmaksumus suuremaks varem planeeritust.

Mainitud asjaolud on suurimateks takistusteks koolimaja rajamisel Uue-Saalusesse ning sellepärast on hakatud vastu sõdima ka härrastemaja kooliks ümberehitamise mõttele.

Uue-Saaluse kasuks räägivad aga asjaolud, et kool hakkaks asuma rahva kogunemiskeskuses ja looduslikult kaunis kohas ning viljakandval pinnal, mis tuleks kasuks õppeaia asutamisel. Mäe all on suur järv, millest saab vett pöösaste ja peenarde kastmiseks. Häärberi idapoolses küljes on tasane väljak, mis loob soodsad võimalused palliplatsi rajamiseks ja park härrastemaja ümber kaitseb kohta tõmbetuule eest.

Siksali koolimaja asub koolipiirkonna keskosas ning üheksakümmend kuus protsenti koolikohustuslikest lastest elab koolist kuni kolme kilomeetri kaugusel. Ainult nelja protsendi õpilaste kodud asuvad kuni viie kilomeetri kaugusel.

Sellest lähtuvalt on enamusel õpilastest lähem kooli käia Siksali kui Uue-Saalusesse. Looduslikult asub Siksali kruusase ning kivise pinnaga mäenõlvakul ning kooli katse- ja viljapuuaiade rajamine valmistaks siin suuri raskusi. Praegu kasvab koolimaja ümbruses ainult paar sirelipöösast ja mõni kirsipuu. Kuna kooli ümbruses puudub looduslikult tasane maa-ala, siis nõuab lastele sobiva mänguplatsi

loomine Siksali küllalt suuri kulutusi. Kaev asub mäenõlvaku all, uuest koolimajakohast päris kaugel, ning see raskendab veekandmist nii majja, kui ka kooliaia põõsastele ja peenardele. Koolitalu kehvast iseloomustavad veel ka selle väga viletsas seisukorras majanduslikud hooned.

Kahe mainitud võimaliku koolimaja asukoha heade ja halbade külgede võrdlemise põhjal ei suutnud komisjon otsust langetada, vaid aluseks võeti vallarahva enamuse ja vallavolikogu soov: rajada kool Siksali

Siksaliisse ehitatav koolimaja projekteeriti kolme klassikomplekti, internaadi, kolme õpetaja ja kooliteenija korteri ning abiruumidega. Esimesele korrusele planeeriti kolm klassiruumi, vestibüül, tualetid ning koolijuhataja korter. Katusekorrusele aga kahe õpetaja ja kooliteenija korterid ning internaat.

Koolimaja kavatseti ehitada püstpalkidest ja seinad vooderdada väljast telliskivikihihiga. Hoone otsustati katta laastukatusena ja värvida. Ehitushinnaks arvestati 25 094 krooni (ERA.F1108.N13.SÜ982, lk.66-71).

Kui uue-saaluslased said teada, et koolimaja püstitamine Siksaliisse tuleb peaaegu 10 000 krooni võrra kallim kui Uue-Saalusesse, siis otsustasid nad kunagi seatud eesmärgi eest uuesti võitlema hakata. Riigipealt ning haridus- ja sotsiaalministeeriumilt neil abi enam loota ei olnud, sest valitsuse poolt moodustatud kolmeliikmeline komisjon oli oma otsuse Siksali kasuks langetanud. Ka Võru maavalitsus oli tüdinenud kolm aastat kestnud kemplemisest koolimaja asukoha leidmisel ning ajutine maavanem August Kohver tegi ettepaneku Saaluse vald likvideerida. Selleks kogusid Siksaliisse koolimaja ehitamise vastu sõdivad kodanikud viiesajalt elanikult allkirjad kinnitamaks, et vald ei suuda iseseisvana eksisteerida (ERA.F1108.N13.SÜ982, lk.96).

Sellist asjade käiku, et lahkavamate pärast koolimaja asukoha suhtes valda likvideerima hakatakse, polnud vallavalitsus ega ka paljud vallaelanikud ette osanud näha. Nüüd jäi koolimaja ehitamine pisut tahaplaanile ja esmatähtsaks muutus valla eksistentsi probleem.

Saaluse vallavolikogu koosolekul, 23.märtsil 1936.aastal, oli nähtav enamus volinikest valla allesjätmise ja koolimaja Siksalsisse ehitamise poolt. Volinik Valter Land kuulanud ära Võru ajutise maavalitsuse otsuse leidis, et väide, nagu ei oleks Saaluse vald suuteline praeguses olukorras koolimaja ehitama, pole põhjendatud.

Valter Land: "Leian, et Saaluse vald jõuab praegu rohkem oma koolide peale kulutada kui naabervallad Haanja ja Vastseliina. Olen kindel, et suudetakse üles ehitada ka uus Siksali koolimaja. Kuna pool ehitusmaterjalist on Siksalsisse juba ära veetud, siis teen ettepaneku paluda haridusministeeriumil Võru ajutise maavalitsuse otsus ära muuta ning lubada koolimaja ehitustööd jätkata." (ERA. F1108. N13. SÜ982, lk.96-98)

Kümne poolt- ja viie vastuhäälega otsustati Tallinnasse saata kaks esindajat, kes selgitaksid haridusministeeriumis valla likvideerimise ettepaneku põhjendamatust.

Koduvalla saatuse pärast tundsid muret ka kohalikud organisatsioonid (Isamaaliidu Saaluse osakond, Saaluse Rahvaraamatukogu Selts, Kaitseliidu Saaluse üksikrühm, Naiskodukaitse Saaluse jaoskond, Saaluse Vabatahtlike Tuletõrjeühing), sest nüüd oli põrmuks purunemas see, mis kunagi neil higi ja vaevaga ülesehitatud sai.

6.aprillil 1936 pöördusid nad presidendi poole palvega, et riigijuht paneks Saaluse valla lõhestamistöö kuni valdade üldreformi teostamiseni seisma ja lubaks jätkata Siksali koolimaja ehitustöid. Palvekiri, mis härra Konstantin Pätsile saadeti, oli kirjutatud südamest:

Saaluse vald on geograafiliselt asendilt küll natuke ebasoodne, kuid ühiskondliku ja kultuurilise elukorralduse poolest ei jää ta maha suurtest valdadest. Ärksamad inimesed on näinud palju vaeva ja teinud ennastohverdavat tööd mitmesuguste organisatsioonide loomisel. Valla tükeldamine tekitaks palju meelekidestust ja rahulolematust nende seas, kes on töötanud armastuse ja andumusega oma koduvalla parema tuleviku nimel. Kõike, mis vallakodanike valdav enamus üles ehitanud, on valmis nüüd käputäis vastutustundetuid isikuid,

keda tiivustab taga väiklane jonn ja kolkapoliitika, lõhkuma. Üks nende aktiivsem tegelane on Saaluse vallavolikogus avalikult tunnistanud, et kui koolimaja ehitatatakse Uue-Saalusesse, siis loobuvad nad valla lõhestamistööst. See näitab väga kujukalt, millised motiivid on neil tõukejõuks. Oma väiklaste eesmärkide saavutamiseks ei valita mingeid vahendeid. Allkirjade kogumisel on nad lubanud rahvale maksude alandamist ja muid soodustusi. Loomulikult on selliste võtetega ebateadlikelt kodanikelt kerge allkirju saada. Saaluse vallale vastutöötajate hulgas leidub palju vapslikke urgitsejaid, kelle ülesandeks on nähtavasti hävitada kohapeal usaldust omavalitsuse vastu (ERA.F1108.N13.SÜ982,lk.101-102).

18.novembril 1936.aastal teatas haridusministeerium Võru maavalitsusele, et kuna Saaluse vald ei ole kasutanud talle Siksali koolimaja ehitamiseks määratud laenu, siis otsustas Koolimajade Ehituslaenu Fondi Komisjon selle kustutada.

Saaluse vald, kus elas 1937.aastal tuhat viissada viiskümmend seitse elanikku ja mille pindalaks oli seitse tuhat kolmsada seitsekümmend hektarit, jagati 1.aprillil ära Haanja ja Vastseliina valla vahel. Siksali-Poksi algkooli uueks ülalpidajaks sai Vastseliina vallavalitsus. Osa senisest kooliringkonnast (Uue-Saaluse, Mallika ja Saika küla) hakkas kuuluma Haanja vallale (ERA.F1108.N13.SÜ982,lk.103).

Saaluse valla likvideerimine vajutas valusa pitseri kogu ümbruskonna edaspidisele arengule. Siksali- Poksi algkool muutus Vastseliina vallas üheks kooliks paljude seast ning tähelepanu hakati talle osutama tunduvalt vähem kui varem. Kõigest hoolimata suutis väike kool Haanjamaa küngate vahel püsida elujõulisena.

2.2. Siksali-Poksi algkool Vastseliina valla all

Ehitusmaterjal, mis koolimaja püstitamiseks Siksali oli veetud, jäi lageda taeva alla kõdunema, sest Vastseliina vallal polnud plaanis koolimaja ehitama hakata.

Elu koolis kulges Saaluse valla likvideerimisest hoolimata edasi.

1936.aasta suvel oli Voldemar Ilus halva tervise tõttu õpetajakoha üles ütelnud ning tema asemel hakkas uuel õppeaastal V ja VI klassiga tegelema Arnold Tolk (sünd 2.VII 1913), kes oli kolm aastat õppinud Võru Õpetajate Seminaris ja Läänemaa seminaris ning algkooliõpetaja kutsetunnistuse omandanud Tallinna Pedagoogiumi juures. Peale õpetajapraktikat Vastseliina algkoolis otsustas ta kandideerida Siksali kooliõpetaja kohale. Kuna vallavolikogu liikmed olid hästi kursis tema tööga Vastseliinas, siis osutuski Arnold Tolk valituks.

Arnold Tolga meenutuste järgi oli Siksali-Poksi koolis väga heal tasemel emakeeleõpetus. Ida Nanitsa käe all olid III, IV klassi õpilased omandanud tugeva õigekeelsuse vundamendi ning õpetaja Tolga ülesandeks jäi seda V, VI klassis üksnes lihvida.

Arnold Tolga mälestuste kohaselt olid toleaeagsed eesti keele ja loodusõpetuse abimaterjalid õpetajale väga heade meetoodiliste näpunäidetega, aidates õpetatava lastele meeldejäävaks teha. Loodust käsitlevate ainete õpetamisel lähtus Tolk täiel määral Johannes Käisi juhenditest. Eesti keele ja kirjanduse osas kuulus tema sümpaatia aga Rudolf Reimanile.

Õpilased tegid Arnold Tolga arvates koolitööd hoolsalt. Puuduti ainult haiguste tõttu.

Hele Rebane meenutab, et tahtis väga koolis käia. Vanaisa matuste ajal pidi ta ühe päeva puuduma, kuid järgmisel hommikul hiilis kodunt salaja minema, sest ei tahtnud, et tunnistusele märgitaks: puudunud koolist... päeva.

1937./38.õppeaastal inspekteeris kooli hilisem kuulus füüsikateadlane Jaan Reinet. Koolinõunik tutvus tundide läbiviimisega, uuris õpilasviihikute sisu, välimust ja kujundust. Kooli töötasemega jäi inspektor rahule.

Arnold Tolga mälestuste järgi oli Jaan Reinet väga mitmekülgne inimene. Olles füüsik ja matemaatik, oli ta koostanud ka ühe eesti keele grammatika õpiku. Jaan Reinet oli tugev nii reaal- kui ka humanitaarainetes.

Elule Siksali-Poksi koolis lisasid vürtsi poiste tembud.

Arnold Tolk jõudis kooli alati väga täpselt. Kord keerasid poisid aga aknalaua asuva kella pisut ette. Kui õpetaja Tolk akna alt mööda jalutades kellaaega nägi, oli ta klassiruumi jõudnud kiiremini kui kunagi varem. Õpilastel oli muidugi nalja kui palju (Hele Rebase mälestuste põhjal).

1937.aasta paiku asutati Siksali-Poksi algkoolis Ida Nanitsa eestvõttel kodutütarde ja noorkotkaste organisatsioon. Tütarlastega hakkas tegelema rühmituse looja ise, poiste juhiks sai aga Arnold Tolk.

Hele Rebane meenutab, et pühaliku vande andmine toimus ühel õhtupoolikul, kui väljas oli juba hämar. Klassis olid pingid seina äärde lükatud ja põlesid küünlad. Kodutütred ning noorkotkad seisid ravis. Õhkkond oli väga pidulik.

Koondustel tutvuti riigisümboltega, õpiti sõlmede tegemist ja morset. Ida Nanitsa palvel korraldas kodumajanduskooli lõpetanud Senni Krillo tütarlastele toiduvalmistamiskursuse. Kursuse lõpupäeval toimus lauaga pidu, millest olid osa võtma palutud ka lapsevanemad.

Tihedalt käidi läbi ümberkaudsete koolide õpilastega. Kord külastasid Siksali-Poksi algkooli noorkotkad ja kodutütred Loosi kooli õpilasi. Teekonda Loosi alustati varahommikul. Ida Nanits tuli hobusega, nii said lapsed vaheldumisi vankris jalgu puhata. Maa oli minna pikk, aga Hele Rebase meenutuste järgi olid kõik väga lõbusas meeleolus. Kohale jõudes kinnitati keha Loosi kodutütarde poolt kaetud rikkalikus lõunalauas.

Hele Rebane: "Sealsed lapsed old väga viisakad ja toredad ning võtsid igal pool sobiva ja lustilise lauluviisi üles."

Loosi laste õpetajaks oli Ida Nanitsa kooliõde Ida Suvi. Tagasi Siksali jõuti pimedas. Õpetaja Nanits hoolitses selle eest, et keegi üksinda koduteed ei alustaks.

Hele Rebane meenutab, et kord organiseerisid Siksali-Poksi kodutütred loterii. Käidi majast majja ja koguti käsitöösemeid. Saadud asjad riputati klassiruumi üles ja kuulutati välja loteriipäev. Pileti hinnaks oli viis senti. Õnneloosiideest nakatunud poisid otsustasid korraldada aga oma loterii. Salajase

ürituse organiseerijaks oli Kalju Järv, kelle ülesandel tõid poisid kodust vanu asju, mis riputati üles kooli kõrval asuvas küünis.

Tüdrukud panid tähele, et poistel on midagi kahtlast käsil ning kuna neid kampa ei võetud, siis paljastasid nad poiste ürituse õpetajale. Kassa konfiskeeriti ja järelepärimiste käigus selgus, et lapsed olid kodunt ära toonud ka vajalikke asju. Eriti raske oli nende esemete leidmine, mis loteriis juba võidetud olid (Hele Rebase mälestuste põhjal).

1938./39.õppeaasta algul suleti Siksali-Poksi algkoolis kolmas klassikomplekt kitsaste ruumide ning õpilaste vähesuse tõttu V ja VI klassis. Sellega seoses lahkus koolist ka Arnold Tolk, asudes tööle Vastseliina algkoolis (ERA.F1108.N3.SÜ866, lk.325).

Hele Rebane meenutab Arnold Tolka kui energilist pedagoogi, kes tegi õhutustööd laste seas, et nad edasiõppima läheksid. Kuna keskkoolis pidi kooliraha maksma, siis püüdis ta andekamate õpilaste vanemaid veenda, et nad vaestest oludest hoolimata siiski oma lapse haridustee jätkamisele mõtleksid.

Kool töötas kahe klassikomplektiga kuni jõuludeni, kuid kuna III klassi liitmine I ja II suurendas õpilaste arvu neljakümneni, siis otsustati peale vaheaega V ja VI klass panna taas tööle iseseisva komplektina (ERA.F1108.N3.SÜ866, lk.325).

Kahe viimase klassi õpetajaks hakkas Linda Aidnik, kes töötas koolis kuni õppeaasta lõpuni.

1939.aasta sügisel valiti vabanenud õpetajakohale Berta Jõgeva (sünd 10. III 1906), kes oli kutsetunnistuse omandanud Võru Õpetajate Seminaris. Lisaks tundidele V ja VI klassis hakkas ta III ja IV klassis läbi viima ka võimlemistunde. Ida Nanitsa hooleks jäi teise klassikomplekti ainete kõrval veel käsitöö õpetamine kolmandas komplektis.

Eesti sisepoliitiline olukord oli 1940.aasta algul keeruline. Majanduslik madalseis jättis omad jäljed ka koolitöösse.

Kevadpidu Siksali-Poksi algkoolis otsustati pidamata jätta, sest õppetööd häirivaid asjaolusid oli kooliaasta jooksul olnud palju ning peo ettevalmistamine

oleks nõudnud veel omajagu ajakulu. Õpilastele tehti ettepanek võtta osa 26.mail Vahtseliina asunduse pargis toimuvast kihelkondlikust lastepeost.

Õppeaasta lõpul sooritati V ja VI klassiga kahepäevane ekskursioon Tallinnasse. Pealinna külastama sõideti rongiga (VKma.VK350,lk.126-128).

Konstantin Pätsile toetuse avaldamiseks otsustasid Eesti kodutütred teha talle kingituse. Üle Eesti käidi kokku presidendi suveresidentsis Orulossis riigipeale vaipa tikkimas. Hele Rebane meenutab, et augustis pidi jõudma tema kätte kord Orulossi sõita, kuid kauaoodatud päev jäi kahjuks saabumata.

17.juunil 1940.aastal okupeerisid NSV Liidu väed Eesti Vabariigi. President kõrvaldati ametist ning küüditati juuli lõpus NSV Liitu.

Eesti Vabariigi üürike iseseisvusaeg oli asendunud Nõukogude okupatsiooniga (Laur, Pajur, Tannberg 1997b,lk.95).

3. SIKSALI KOOLI VIIMASED AASTAD 1940-1974

3.1.Okupatsiooniaeg

6.augustil 1940.aastal rahuldask NSV Liidu ülemnõukogu "eesti rahva palve" ning inkorporeeris Eesti NSV Liidu koosseisu. Sellega oli anneksioon lõpule viidud.

Koheselt asuti teostama nõukogulikke kultuurirevolutsiooni. Kooliprogramme täiendati mitmete kohustuslike õppeainetega: marksism-leninism, NSV Liidu ajalugu ja konstitutsioon ning vene keel. Massitiraažides hakkasid ilmuma nõukogudelikud õpikud (Laur, Pajur, Tannberg 1997b, lk.97,100).

Vägivaldne ühiskonnaelu pööre mõjus eriti raskelt haridusele. Rahvuskool muudeti diktaatorliku riigiaparaadi ideoloogiliseks sepikojaks. Õpetajate konkurentsiga kohtadele valimised asendusid sundmääramistega. Õpilased pidid koolis aga "tõdedest" rääkima hakkama, mis sageli kodus ja ümbritsevas elus ei kehtinud.

Okupatsiooniaeg ei tähendanud aga arengu täielikku seiskumist, vaid pigem selle loomuliku kulgemise pidurdamist.

1940./41.õppeaasta Siksali-Poksi algkoolis algas Internatsionaali õppimisega.

Endel Õispuu:"Oskar Nagel tuli Siksalisse ja hakkas meile õpetama NSV Liidu riigihümni "Nüüd üles keda needus rõhub...". Algul õppisime selgeks sõnad, seejärel asus koolijuhataja oreli taha ning laul läks lahti."

Vastavalt 1940.aastal ilmunud algkooli õppekavadele suurendati ka Siksali-Poksi algkoolis III ja IV klassis ajaloo- ja maateaduse tundide arvu (seda tehti emakeele, loodusõpetuse, joonistamise ja laulmise arvel) ning hakati õpetama vene keelt (VKma.VK350,lk.139).

Armilde Raat meenutab, et ühes vene keele tunnis kutsus õpetaja vastama Hirlanda Zahkna. Kõik kulges alguses hästi, aga Hirlanda ei saanud öelda "emä" vaid ütles "jetšo".

Kogu klass rõkkas naerust ja peale mitmekordseid pingutusi ei tulnud tal ikkagi midagi välja. Poisid panid Hirlandale hüüdnimeks Jetšo.

Enne oktoobripühi käis inspektor Arnold Veimer Siksali-Poksi algkoolis punanurga olemasolu kontrollimas. Kommunismiideeline nurgake valmistati vanadest rehelattidest, milledele tõmmati peale punane kangas.

Endel Õispuu: "Klassiruumi tehtud uuendus tekitas õpilastes algul suurt elevust. Poisid ronisid vahetunnis lattide alla nn Vene raadio saateid tegema. Tihti rõkkas kogu klass naerust."

Kooliruumidesse riputati üles seinalehed ja loosungid ning laste joonistuste kõrval ilutses ka Stalini pilt.

Nõukogudemeelsetest agitatsioonidest hoolimata püsis koolis eesti vaim. Uue riigikorra vastu avaldati protesti igal võimalikul moel.

24.jaanuaril 1941.aastal toimunud õppenõukogu koosolekul arutati Manivald Rätsepa ja Heino Kuljuse käitumist seoses Leninit ja Stalinit pilavate luuletuste lugemisega. Õppenõukogu otsustas teavitada juhtunust vanemaid hoiatusega, et kui lapsed oma suhtumist ei muuda, siis võidakse nad koolist kõrvaldada (VKma.VK350, lk.140).

Õpetajate manitsustest hoolimata tehti nalja nõukogude korra ning riigijuhi kulul edasi.

Ülo Kaldal olid uhked suusad, millega igatses igaüks liugi lasta. Kui üks lunija jälle peale käis, et anna sõita, oli Ülo Stalini pildile osutades lausunud: "Sülga sa' õige taale mehele näkko, sis saat ka mu suuskõga sõita." Mis öeldud see tehtud.

Kord võtsid poisid Stalini pildi endale täpsusviske märklauaks. Võitjaks pidi osutuma see, kes sulepeaga silma tabab. Peagi oli portree auke ja tindiplekke täis. Poistele pealesattunud õpetaja noomis "huligaanitsejad" korralikult läbi ning riigijuhi pilt asendati kiirest uuega (Armilde Raadi meenutuste põhjal).

Õpetajad Siksali-Poksi algkoolis olid mõistvad ning õpilaste kelmid teod jäid kooliseinte vahele. Kõrgemad ametnikud suhtusid aga seltsimees Stalini solvamisest väga isiklikult.

Kooli kontrollinud inspektor Veimer leidis kord juhtumisi WC-st teiste ajalehtede hulgast ka riigijuht Stalini pildiga trükise. "Inetu teo" sooritaja leidmiseks alustati juurdlus. Asi töötas karme tagajärgi, kuid uuringute käigus selgus, et Vastseliina maakorralduskomisjoni esimehe poeg Ojamets, Leo oli ka patuste nimekirjas ning tänu tema isa kõrgele kohale pääsesid koristamise ajal vanu ajalehti tualetti viinud poisid karistusest (Endel Õispuu meenutuste põhjal).

Saksa okupatsiooni algul, 1941.aasta juulis, arreteeriti Oskar Nagel süüdistatuna koostöös kommunistidega. Siksali-Poksi koolijuhataja oli punaste võimu ajal (1940) valitud Võrumaa Õpetajate Liidu esimeheks ning agaralt mitmeid reforme läbi viinud.

Heade sõprade eestkostel õnnestus Oskar Nagelil vanglast siiski vabaneda, kuid karistuseks paigutati ta ümber Kolepi kooli juhatajaks.

Siksali-Poksi algkooli uueks direktoriks määrati 1941./42.õppeaasta algul Ruut Laansoo (ERA.F4728.N2.SÜ19,lk.4).

Peale seda, kui Oskar Nagel oli terve talve sõitnud Poksist hobusega kaksteist kilomeetrit Kolepile tööle, keeldus ta uue õppeaasta algul sama teekonda jalge alla võtmast ning palus õpetajaametist vabastamist. Tema soovi ei rahuldatud, küll aga nimetati ta tagasi Siksali-Poksi algkooli juhatajaks.

1943./44.õppeaasta oli raske nii õpilastele kui ka õpetajatele. Paljud lapsed ei saanud täita koolikohustust, sest neil puudusid riided ja jalanõud. Vajalikud õpikud saadi alles viie esimese õppenädala jooksul ning koolitarbeid anti jaotuskava alusel. Ühele lapsele oli terveks aastaks ette nähtud üheksa vihikut, üks kaustik, kaks joonistusplokki, kaks pliatsit ja viis sulge.

Märtsikuus paigutati klassiruumidesse saksa sõdurid ning õppetöö katkestati. Keerulistest ja rasketest oludest tingituna ei suudetud õppeprogramme täies mahus täita (VMHa.F1.N1.SÜ31,lk.7).

1944.aasta suvel lahkus koolist Berta Jõgeva ja sügisel vallandati õpetajaametist ka Ida Nanits seoses tema abikaasa nn nõukogudevastase tegevusega. Hugo Nanits oli kõrvale hoidnud teenistusest Vene armees, frondi liginedes põgenes ta koos perega sõja jalust, jättes majapidamise teenijast ingerlanna Toodingu hooleks.

Peale Võru vabastamist hakkas julgeolek Venemaalt Eestisse naasnud ingerlasi enda teenistusse värbama. Teatakse rääkida, et mundrites mehed olid üsna mitu korda käinud Toodinguga vestlemas ning arvatakse, et ingerlanna reetis oma pererahva, sest just sel päeval kui Nanitsad sõjapaost koju naasid, ootasid neid ees julgeolekumehed. Ainult teenija võis teada, et peremehel on vankris heinte alla relv peidetud.

Hugo Nanits arreteeriti ning saadeti Venemaale asumisele, kus ta 1947.aasta algul suri (Hele Rebase meenutuste põhjal).

Koolihooned said sõjategevuses vähe kannatada. Inventar oli alles, kaotsi olid läinud ainult mõned raamatukogu raamatud.

3.1.1. Siksali Mittetäielik Keskkool

Pärast sakslaste Eestist minemakihutamist asuti nõukoguliku hariduselu taastamisele ja nõukogude koolisüsteemi väljaarendamisele. Kool lahutati täielikult kirikust ja tehti otsustavalt lõpp igasugustele usulistele kombetalitlustele koolis. Õpetajatel ja õpilastel keelati osalemine jumalateenistustel.

1944./45.õppeaasta algul nimetati Siksali-Poksi algkool ümber Siksali Mittetäielikuks Keskkooliks, millega seoses avati ka VII klass. Õpilaste arv kasvas kuuekümnelt neljalt kaheksakümne neljani ning kitsaste ruumide tõttu alustati tööd kahes vahetuses.

Õpilastele jagasid teadmisi Margareta Lodja, Helju Kõõts, Natalie Orti, Adolf Prääts ja koolijuhataja Oskar Nagel. Komplektid ühendati järgmiselt: I-II, III-IV, V-VI ja VII klass.

Koolikohustuste täitmist takistasid haigused (difteeria, sügelised) ja vaesus (VMHa. F1.N1.SÜ31, lk.7).

Paljud noormehed astusid seitsmendasse klassi lihtsalt sellepärast, et pääseda metsanormist (iga pere meesliige pidi lõikama kolmkümmend tihumeetrit metsa). Endel Õispuu meenutab, et käis seitsmendas klassis koolis ainult nädala või kahe tagant korra, sest kodused majapidamistööd tahtsid tegemist.

Endel Õispuu: "Üle pika aja jälle kooli jõudes tegin seal rohkem ulakusi kui midagi uut omandasin. Minult hernepüssi ära võttes lausus õpetaja Prääts, et tuleb siia, teeb mõne tembu ja kõik."

Töö pioneeridega edenes loiult. Põhjuseks toodi õpetajate kauge elukoht koolist (2-3 km), kuid tegelikult puudus nii pedagoogidel kui ka õpilastel huvi selle organisatsiooni tegevuse edendamise vastu. Päeval, mil komsomolisekretär pidi kooli tulema, põgenesid kõik varem koju (Hele Rebase meenutuste põhjal).

Vabaduspühaks kaunistati koolimaja vanikute ja loosungitega. Peopäeval, 21.juunil, peeti aktus, mille kavva olid võetud sõnavõttud, deklamatsioonid, koorilaulud ja rahvatantsud.

Hele Volin meenutab, et pidi lugema luuletust naistraktoristist. Vaevalt oli ta saanud öelda esimesed read, kui saalisolev rahvas naerma puhkes. Ka deklameeri ei suutnud end tagasi hoida ning naeris koos publikuga. Peale pausi õnnestus tal siiski natuke rahuneda ning luuletus lõpetada.

1945.aasta kevadel lahkus koolist Margareta Lodja. Õpetajaametist sundis Venemaalt tulnud eestlast nähtavasti loobuma eesti keele ebapiisav valdamine.

Õpilased kippusid õpetaja nõrka kohta ära kasutama. Kord tegid ulakad poisid Postipoisi viisil lorilaulu:

"Palju aastaid läinud mööda sellest aast,

kui veel tiblasid ei olnud meie maal..."

Õpetaja Lodja ei saanud sõnadest aru. Kiitis laulu autoreid ning lausus järgmisel tunnil, et laulame seda poiste laulu ka.

Margareta Lodja juhendamisel koostati koolis ka seinalehte. Kuna ta ise laste artikleid läbi ei lugenud, siis hakkas stendil ilmuma nõ õpilaste must huumor õpetajate kohta. Läks tükk aega mööda enne, kui Adolf Prääts asja avastas (Hele Rebase meenutuste põhjal).

Igasse kooli, nii ka Siksali, saadeti range kiri, kus direktoril kästi raamatukogus leiduva kirjanduse loeteluga Võrru tulla. Parteikabinetis kontrolliti riigikirjastuse voliniku seltsimees Saavani poolt nimekiri üle. Aastaruandest võib lugeda:

"Raamatukogust on kõrvaldatud kõik mittenõukogulik kirjandus ning õppeaasta jooksul juurde muretsenud uusi raamatuid selleks eelarves ettenähtud summa ulatuses." (Võru Maakonna Arhiiv(VMA).Koolide passid 1945/46,lk.7).

Õpilaste klassivälist lugemist juhendasid klassijuhatajad ning raamatukoguhoidja Ida Nanits.

1946.aasta sügisel asus Siksali Mittetäielikku Keskkooli tööle Hele Krillo (Rebane)(sünd 19.XII 1925). Koolipingis kohtas noor õpetajanna vanu koolikaaslast algkooli päevilt, kes olid nüüd VII klassi astunud.

Hele Rebase meenutuste kohaselt oli olukord koolis halb. Piisava küttematerjali puudumise tõttu olid klassiruumid talvel külmad. Paljudel lastel ei olnud korralikke riideid ega jalanõusid.

1946./47.õppeaastal õpetas I ja II klassi Poksis koolijuhataja Oskar Nagel, III ja IV klassiga tegelesid Helju Kõõts ja Natalie Orti, V, VI ning VII klassi juhendasid Adolf Prääts ja Hele Krillo. Kolmandas ja neljandas klassis õpetas Hele Krillo veel vene keelt.

Hele Rebane (Krillo): "Olin ise eelnevalt keskkoolis ühe aasta vene keelt õppinud, sellepärast polnud ma selles aines eriti tugev. Abi sain alati isalt, kes oli kihelkonnakooli haridusega."

Hele Krillo oli nõudlik õpetaja. Nädalas tegi ta õpilastele üks kuni kaks sajast sõnast koosnevat tunnikontrolli. Tema käe all omandasid lapsed hea venekeele oskuse.

Hele Rebane: "Möödunule tagasi mõeldes mõistan, et nõudsin korraga liiga palju, aga ometi ootasid lapsed uut tööd ning rääkisid kodus, et järgmine kord tahavad kindlasti viit saada."

Sõja tõttu soikunud kultuurielule puhuti Hele Krillo eestvõttel elu jälle sisse. Avarast klassiruumist, mida pidude ajal ka saalina kasutati, lõhuti ära vana katkine orel ning näitemängude tarbeks ehitati väike lava, mis peale pidu koolimaja pööningule viidi. Lava eesriide kudumiseks vajalik takune ja linane lõng saadi lastevanematelt, kes olid väga koolisõbralikud (Hele Rebase mälestuste põhjal).

Õppeaasta lõpul lahkusid koolist Helju Kõõts, Adolf Prääts ja Natalie Orti.

1947.aasta sügisel otsustas Oskar Nagel kõrge vanuse tõttu direktoriametist loobuda. 1.oktoobril nimetati Siksali Mittetäieliku Keskkooli juhatajaks Laine Melts.

Laine Melts meenutab Siksalit vana ja käestlastud koolina, kus puudusid korralikud õppevahendid ning kooli rahaline eelarve oli selleks liiga väike, et uusi juurde muretseda. Ametiasjade ajamiseks pidi direktor sõitma Võrru (15 km) või Vastseliina (9 km) jalgrattaga, sest bussiühendus puudus. Õpetajad Hele Krillo, Koidula Sillaste, Ida Nanits ja Oskar Nagel olid vaestest oludest hoolimata Laine Meltsa arvates väga tublid ja töökad.

Kooli kaheksakümnest õpilasest osales 1947./48. õppeaastal pioneerorganisatsiooni töös kakskümmend kuus. Koondusi peeti küll kord nädalas, kuid kuna koolil pioneerijuht puudus, siis oli töö süstematiseerimata. Spordikollektiivi koosseisu, mida juhendas Hele Krillo, kuulus kakskümmend liiget. Kirjandushuvilistega tegeles direktor Laine Melts. Selles ringis osalesid põhiliselt VI ja VII ning osalt ka V klassi õpilased.

Õppeaasta jooksul peeti kaks pidu, millest ühe sissetulek (600 rubla) annetati Isamaasõja Invaliidide Fondi (VMHa.F1.N1.SÜ8,lk2-6).

Peale õppetöö lõppu, 1948.aasta kevadel, lahkusid Siksali Mittetäielikust Keskkoolist Hele Krillo(Rebane) ja Koidula Sillaste.

Hele Krillole meeldis väga Siksalis töötada, aga kuna käisid jutud, et kool muudetakse neljaklassiliseks, siis palus Ida Nanits, et ta õpetajakohast loobuks. Kuna Ida Nanitsal oli pere ja talu kooli lähistel, Hele Krillo oli aga vaba ja vallaline, siis otsustaski viimane lahkuda, alustades sügisel tööd Vastseliina Mittetäielikus Keskkoolis (Hele Rebase meenutuste põhjal).

Neljaklassiliseks kooli veel ei muudetud, küll aga kaotati uue õppeaasta algul VII klass.

1949.aasta sügisel asus Laine Meltsa lahkumisega direktoriametisse Hilda Paluste.

Siksali kool polnud mingi marjamaa. Siin tuli silmitsi seista raskete probleemidega, milledest suurim oli ehk vana ja lagunev koolimaja. Arvatavasti viletsast majanduslikust olukorrast lähtuvalt ei tahtnud ükski kogenud pedagoog nii suurt koormat enda õlule võtta ning sellepärast määrati koolijuhatajaks noor ja kutseta ning esimest aastat õpetajana töötav Hilda Paluste, kellel puudusid veel õppe- ja kasvatustöölased kogemused.

Direktor Paluste kõrval alustas esimest tööaastat Siksali Mittetäielikus Keskkoolis ka Marie Rehtlane, kes omandas õpetajakutset Rakvere Õpetajate Seminari kaugõppe osakonnas.

1949./50.õppeaastal töötas kool kolme klassikomplektiga: I-II, III-IV, V-VI. Kooli nimekirja kuulus seitsekümmend kuus koolikohustuslikku last.

1949.aasta detsembris kooli inspekteerinud Voldemar Matisson oli igati rahul Hilda Paluste õpetajatööga (V-VI klassis läbiviidud emakeeletund meeldis inspektorile väga), kuid palju puudujääke leidis ta direktorikohuste täitmisel (puudus kooli üldine tööplan, direktor polnud kordagi külastanud õpetajate tunde...).

Peale aastast direktori- ja õpetajakohuste täitmist lahkus Hilda Paluste Siksali Mittetäielikust Keskkoolist, talle järgnes ka Marie Rehtlane (VMHa. F1. N1. SÜ12, lk.1,2).

3.1.2. Siksali algkool

1950.aasta sügisel muudeti kool neljaklassiliseks ning nii mahtus kogu koolipere ära ühte majja.

Valentine Nagel: "Kui ma viiekümnendal aastal Siksalis raamatukoguhoidjana tööle hakkasin, käisid lapsed viimast kevadet Poksi koolis."

Siksali algkooli direktoriks tuli noor ja energiline Taimi Eensalu (Vanaase), teise õpetajana jäi kooli tööle Oskar Nagel.

Taimi Eensalu esimene mulje Siksali koolist oli väga nukker: maja ümbritses aed, milles olid mõned õunapuud kidurate viljadega. Niidul oli suur kogus palke, mis olid toodud kunagi koolimaja ehitamiseks. Küttematerjali oli eelmine direktor jätnud algavaks õppeaastaks muretsemata ning nii aitasid palgid uue koolijuhataja esimesel aastal hädast välja.

Taimi Eensalu eestvõttel alustati kevadel lohakile jäetud kooliümbruse korrastamist. Kooliaia maa-ala künti üles ja väetati sõnnikuga. Istutati juurde uusi viljapuid ja marjapõõsaid, rajati õppe-, ilu- ja köögiviljaaed. Tehti korda laste mänguväljak ning õppeaia tarbeks kaevati tiik.

Taimi Vanaase: "Rajasin koolimaja ümber lillepeenrad püsililledega. Nii muutus suveks pilt meeldivamaks: hall maja kesk õitsvaid daaliaid, pojenge ja teisi kauneid suvelilli."

Tihenesid sidemed lastevanematega, kes abistasid kooli küttematerjali hankimise ja kohaleveoga ning ka koolipidude organiseerimisel. Noor õpetaja külastas õpilaste kodusid ning tegi tutvust lastevanematega.

Taimi Vanaase: "Saavutasin inimestega head suhted. Olin nende rõõmudele ja muredele saatjaks. Mind kutsuti peiedele kõnelema lahkujast, ristsetele ja pulma."

1952.aasta suvel tehti koolile kapitaalremont. Maja värviti punaseks, vahetati põrandad ja ehitati uus käimla. Meistrimehed tegid oma tööd aga lohakalt ning remondist

oli vähe kasu. Toore puitmaterjali tõttu tekkis klassiruumi põrandasse vamm. Kaks aastat hiljem püüti Tamme kolhoosi abiga seen likvideerida, kuid kuna uue põranda panemisel kasutati vanu laudu, siis see ei õnnestunud (VMHa. F1.N1.SÜ31,lk.9).

1953.aasta algul juhtus Oskar Nageliga õnnetus, mis sundis teda õpetajaametist loobuma. Eakas pedagoog (70) kaotas jahis relva lahtimineku tõttu paremal käel kaks sõrme. Kuni kevadeni asendas Oskar Nagelit Loreida Arusalu.

1953./54.õppeaasta algul moodustati koolis üks klassikomplekt, mille koosseisu kuulus kakskümmend kuus õpilast ja mida hakkas juhendama Taimi Eensalu. Nelja klassi õpilased tulid kooli erinevatel aegadel. Nii sai õpetaja tegeleda põhiainetes ühe, kahe klassiga korraga ning kõrvalainete tunnid (joonistamine, tööõpetus, laulmine, kehaline kasvatus) toimusid kõigil koos (VMHa.F1.N1.SÜ31,lk.9).

Taimi Vanaase (Eensalu) elustas taas Siksali koolipeod. Moodustati näitering ja tütarlaste-naiste tantsuring. Kevadpeol Uue-Saaluse rahvamajas müüdi üle kolmesaja pääsme.

Taimi Vanaase (Eensalu):"Lasin peo jaoks trükkida sada viiskümmend etenduse- ja sada viiskümmend tantsupiletit. Arvasin, et nendest peaks piisama. Kõik kolmsada pääset müüdi ära aga näitemängu vaatamiseks ning hilisematele tulijatele pileteid enam ei jätkunud."

Koolis pidi rääkima kirjakeeles, lapsed olid harjunud kodus aga võrukeelt pruukima ning tunnis teises keeles suhtlemine oli neile niisama raske kui enda väljendamine võõrkeeles.

Kord, kui tundi vaatles inspektor, käsitleti emakeeles lugemispala Mati ja tuletikud. Teksti põhjal oskasid õpilased küsimustele kirjakeeles vastata, aga kui tuli hakata avaldama oma arvamust loetu kohta, siis muutus klass vaikseks. Teadmine, et inspektori juuresolekul võrukeeles rääkida ei tohi, tekitas suure pinge. Lõpuks ei pidanud väike Milvi enam vastu ning lausus:"Pai opetaja, ma' tiiä kül', a mitte ei mõista üteldä."

I klassi õpilased võisid kolm esimest koolipäeva teha oma kirjatöid hariliku pliiatsiga, seejärel tuli üle minna viisnurksule kasutamisele.

Taimi Vanaase: "Sulg tikkus mul endalgi vahel paberisse auku tegema, rääkimata siis veel väikestest lastest. Sellest lähtuvalt lubasin esimesel veerandil kirjutada äsja kooliteed alustanud õpilastel hariliku pliiatsiga ning peale vaheaega võtsime kasutusele viisnurksule."

Vastseliina haridusosakonna inspektor Maimu Tarosele aga ei meeldinud õpetaja Vanaase selline tegevusviis. Kooli inspekteerides nurises ta veel loosungite puudumise üle ning käskis viivitamatult seintelt maha võtta õppevahendid (VMHa. F1. N1. SÜ22, lk.1).

Taimi Vanaasel oli klassi üles seatud NSV Liidu poliitiline kaart, mis tutvustas sellele kinnitatud pabernukkude abil viieteist liiduvabariigi rahvariideid ning kliimavöötmete kaardil seisid igale vöötmele iseloomulikud loomad. Kui õpilane sai hea hinde, siis võis ta mõnele loomale külla minna, märgistades peatuskoha oma nimesildiga.

Inspektori ettepanekuid tuli vastuvaidlematult täita, samas oli aga mõeldamatu panna I klassi lapsed kohe pärast paari esimest koolipäeva sulega kirjutama. Tekkinud probleemile leidis Taimi Vanaase lahenduse 0 klassi organiseerimise näol.

Sügisel alustasid koos teistega kooliteed ka kuueaastased lapsed. Veerandi lõppedes olid nad omandanud algse lugemis- ja arvutamisoskuse ning arendanud oma käelist tegevust. Nääripeol astusid koolieelikud üles väikese isetegevusliku ettekandega (Taimi Vanaase meenutuste põhjal).

Kui haridusministeeriumi poolt 0 klass avati, oli Siksalis see olnud juba viis, kuus aastat.

Suviti korraldas õpetaja Vanaase koolis laagri, millest võtsid osa ka 0 klassi lapsed ning kooli juba lõpetanud õpilased. Õpiti laule, mängu, korraldati matku lähiümbrusesse, töötati kooliaias ja tehti ühiskondlik-kasulikku tööd Vastseliina sovhoosis. Suvelaager lõpetati peoga (VMHa. F1.N1.SÜ31, lk.9).

1959./60.õppeaastal aitas kooli remontida Vastseliina sovhoos. Suurele klassiruumile pandi uus põrand, krohviti köögi seinad, ehitati uued ahjud, pandi vesi majja ning hoone kaeti uue katusega (VMHa.F1.N1.SÜ31, lk.9).

Peale Taimi Vanaase kaheksa aastast üksi töötamise perioodi, suunati 1.septembril 1960 Siksali algkooli teiseks õpetajaks Leida Rannula.

Keskooli lõpetanud neiuga kohtus Taimi Vanaase esimest korda Võrumaa haridusosakonna juhataja Enn Saariku kabineti ukse taga. Tööstaaži puudumise tõttu ei olnud Leida Rannula sisse saanud Tallinna Polütehnilisse Instituuti ning otsis nüüd õpetajana tööd. Koolijuhataja Vanaase tegi noorele neiule ettepaneku Siksali algkooli õpetajaks tulla.

1960./61.õppeaastal alustas kool taas tööd kahe klassikomplektiga. Taimi Vanaase juhendada jäi I ja III klass ning Leida Rannula hakkas tegelema II ja IV klassiga.

Taimi Vanaase: "Leidat juhendades sain lõplikult kätte õige tunniandmise metoodika."

Inspektor Selma Laugele meeldis väga Siksali algkooli õpetajate ühtne tööstiil ning ta hindas kõrgelt läbiviidud loov- ja kõnearendustunde.

Siksali algkool muutus näidiskooliks, sealsete õpetajate tunde hakkasid külastama pedagoogid Antslast Missoni välja.

Tsiistre algkooli juhataja on külalisteraamatusse kirjutanud, et Siksali algkooli õpetajate eestikeele tund oli väga tihe ja elamusrikas ning hästi ettevalmistatud. Õpilased vastasid selge ja kindla häälega. I, II klassi lapsed jutustasid pildi järgi vabalt ja ilmekalt. Üllatavad olid ka III klassi õpilaste teadmised ja oskused kirjandi kirjutamise alal. Oli näha, et lapsed on harjunud moodustama ilusaid lauseid ning neile on antud kindlad teadmised.

Tsäpsi algkooli direktor on omaltpoolt lisanud, et Siksali algkooli õpetajad on teinud suurt tööd õpilaste loogilise mõtlemise ja väljendusoskuse arendamisel. Lapsed on väga leidlikud ja taipavad kiiresti, mida neilt nõutakse (VMHa.F1.N1.SÜ39, lk.6-7).

Näidistundide andmine pani õpetajate õlgadele senisest suurema koorma. Pidevalt tuli välja nuputada midagi uut ja huvitavat, valmistada õppevahendeid ja mõelda hoolikalt läbi tunni käik ning õpetamise metoodika.

Taimi Vanaase: "Grammatilise reegli kinnistamiseks kasutasin sageli tugisõnu, milledega tuli lastel lauseid moodustada. Näiteks liidet -ki ja -gi kasutades koostasid õpilased väikese jutukese.

Klassivälise lugemise tundideks mõtlesin välja mõistatusi, mängu ja dramatiseeringuid."

Oma teadmisi võisid õpilased peale tunde laiendada veel raamatusõprade ringis, mille eesmärgiks oli ilmeka lugemise edendamine, kirjalaste ringis, kus raviti ortograafiat ja käekirja, nuputajate ringis süvendati aga huvi matemaatika vastu ning laulu- ja mänguringi raames õpiti ettekandeid nääri- ja kevadpeoks.

Õpetus koolis püüti muuta võimalikult elulähedaseks. Selleks korraldati õppekäike karjafarmi, kartulipõllule, seenemetsa, veskile... (VMHa. F1. N1. SÜ30, lk.12).

1964.aasta sügisel siirdus Leida Rannula edasiõppima ning Siksali algkooli uueks õpetajaks määrati Rāpinas pedagoogilise klassi lõpetanud Lea Liiv.

Noor õpetajanna hakkas tegelema I ja III klassiga, II ja IV õppeaasta lapsed jäid Taimi Vanaase hoole alla. Matemaatikat andis kõikides klassides koolijuhataja ning vene keele tunnid viis läbi Lea Liiv (VMHa.F1.N1.SÜ31, lk.13).

Kuna õpetaja Liiv mängis hästi akordioni, siis osteti koolile vastav muusikainstrument ning direktor Vanaase soovitas ka õpilastel pillimängu õppima hakata. Jõuludeks õppiski Maia Hussar ära loo Meil metsas sirgus kuuseke, millele Taimi Vanaase kirjutas juurde näidendi.

Taimi Vanaase: "Nüüd saigi alguse mõte, hakata lastele ise näidendeid kirjutama. Need olid omamoodi operetid, kus tegelased pidid laval ka laulma ja tantsima. Mitte ükski laps ei jäänud ilma osata."

Lastevanemate abiga õmmeldi kostüümid ning valmistati lihtsad lavadekoratsioonid.

Kokku on Taimi Vanaase kirjutanud kuus talve- ja kuus kevadeteemalist muinasjuttudel põhinevat näidendit (Hiiretripsu julge sõber, Kuidas mutt endale auto sai, Timbu-Limbu õukond, Kevadmuinasjutt jne).

Esimest korda Vastseliina rahvamajas esinedes oli Siksali algkooli õpilaste etendust vaatama tulnud vaid parkümmend uudistajat. Mängiti "muusikali" Hiiretripsu julge sõber. Publik aplodeeris vaimustusest kui saltot hüpanud poiss silda jäi ja tema kõhule roninud tüdruk oma aaria laulmise lõpetanud oli.

Siksali kooli näidendid omandasid tasapisi ümbruskonnas suure populaarsuse ning meelitasid kohale arvuka publiku. Noori näitlejaid saatis kõikjal menu, esinedes siis kas Vastseliina või Haanja rahvamajas või mõnes ümberkaudses koolis (Taimi Vanaase meenutuste põhjal).

Isetegevuse käigus arenesid õpilased väga mitmekülgset. Tõusis laste enesehinnang, suurenes esinemisjulgus, paranes väljendusoskus ja tagasihoidlikud õpilased muutusid seltskondlikumaks.

Suurt tähelepanu pöörditi koolis ka klassivälisele lugemisele. 1964./65.õppeaastal korraldati lugemisvõistlus, millesse olid kaasatud kõik kooli kakskümmend üks õpilast.

Taimi Vanaase: "Osa kooliaias kasvatatud maasikaid müüsin turul maha. Saadud raha eest ostsin lugemisvõistlusele auhinnad, milleks olid põhiliselt maiustused."

Kõige rohkem raamatuid lugenud õpilasel oli õigus valida endale auhind esimesena, kuid ka teistest vähem lugenud laps võis leida veel kolme järelejäänud maiustuse seast endale meelepärase. Selliseid võistlusi korraldas õpetaja Vanaase paar aastat järjest, kuid ajapikku kadus ürituse uudsus ja võlu ning õpilaste lugema motiveerimiseks tuli leida uusi teid.

Loetud kirjandusest andsid õpilased ülevaate lugemisvihikutes, kuhu märgiti raamatu pealkiri, autor ja tegelased, tehti lühike sisukokkuvõte, toodi välja meeldivamad kohad ning seletati ära tundmatud sõnad (VMHa.F1.N1.SÜ48, lk.1, F1.N2.SÜ37, lk.11-12).

Pärast Lea Rāti (Liiv) lahkumist Siksali algkoolist määrati 1966.aasta sügisel uueks õpetajaks Urve Ahun.

I ja IV klassiga hakkas tegelema direktor Taimi Vanaase, II ja III klass jäi õpetaja Ahuni hoole alla. Esimeses komplektis andis Urve Ahun laulmise, kehalise kasvatus ja

tööõpetuse tunnid, Taimi Vanaase õpetas seevastu aga II ja III klassis matemaatikat (VMHa.F1.N1.SÜ37,lk.21).

Suurt tähelepanu hakati pöörama õpilaste iseseisvale tööle õpitu kordamisel ja klassivälisel lugemisel. Selle eesmärgi saavutamiseks hakkasid õpetajad kasutama individuaalseid ja rühmale mõeldud tööjuhendeid. Tugevamatele õpilastele anti õppepala juurde veel sobivat lisalektüüri ajalehtedest ja ajakirjadest.

Jätkati tööd koolieelikute ja nende vanematega. Märtsis jagati 0 klassi lastele välja harjutusvihikud tähtede ja numbrite õppimiseks ning käelise tegevuse arendamiseks. Maikuus toimus neil kord nädalas õppetöö Taimi Vanaase juhendamisel. Kevadpeol esines 0 klass oma väikese isetegevusliku kavaga (VMHa.F1.N1.SÜ31,lk.17-18).

Aastad 1967-1968 olid komsomoliorganisatsiooni kõrgajaks (Laur, Pajur, Tannberg, 1997b, lk.128).

1968.aasta sügisel püstitas ka Siksali algkool endale ülesandeks kommunistliku kasvatustöö süvendamise. Eesmärgi ellurakendamise nimel tõhustati pioneerorganisatsiooni tööd. Suurt tähelepanu hakati pöörama laste aktiivsuse, algatusvõime, järjekindluse ja püsivuse arendamisele.

Pioneeritöös võeti aluseks komsomolikomitee poolt välja antud miinimumprogramm, mis oli seotud V.I.Lenini sajanda sünniaastapäevaga. Õppeaasta jooksul võeti vastu viis uut pioneeri ja neli oktoobrilast. Koondustel vesteldi tähtpäevadest, tutvustati sümboleid (märgi ja kaelaräti tähendust), korraldati viktoriine pioneeritarkuste kohta ning õpiti juurde uusi laule (Väike pioneer, Oktoobrilaste lauluke). Iga koondus lõpetati sõprussalmiga:

"Meie ikka rõõmsad lapsed

sõprusringis mängime.

Täna mängud lõpetame

homme jälle kohtume."

Koostööd kodu ja kooli vahel püüti tõhustada õppe edukuse parandamise eesmärgil. Lastevanematele anti pidevalt infot õpilaste edasijõudmise kohta ning paljud neist

suhtusid laste koduste ülesannete täitmise kontrolli väga tõsiselt (VMHa. F1. N1. SÜ61, lk.1-2).

Kooli 1968.aasta oktoobris kontrollinud Iia Nilk on kirjutanud inspekteerimisakti, et õpilaste isetegevuse suunaja ja arendajana on Taimi Vanaase pälvinud lastevanemate suure tänu ja lugupidamise. Inspektor oli igati rahul õpetaja pedagoogilise tööga lausudes, et Taimi Vanaase poolt antud tunnid olid põhjalikult ettevalmistatud, õpetuslikult ja kasvatuslikult õieti planeeritud. Iia Nilk iseloomustas direktor Vanaaset kui nõudlikku, hindamisel objektiivset ja õpilasi oskuslikult motiveerivat pedagoogi, kes kasutab tunnis palju isevalmistatud õppevahendeid ning tegeleb pideva metoodilise enesetäiendamisega.

Kooli teise, noore kutseta õpetaja kohta kirjutas inspektor, et Urve Ahun on väga hoolas ja püüdlik, kuid töös annab tunda metoodiliste kogemuste vähesus. Sellest lähtuvalt soovitas Iia Nilk õpetaja Ahunil edasiõppima asuda (VMHa. F1. N1. SÜ58, lk.2).

1969.aasta kevadel korraldas Vastseliina külanõukogu piirkonnakoolide algklassidevahelise võistluse, mille peaaühinnaks oli ekskursioon Riiga.

Võistelda tuli teadmistes, joonistamises, käsitöös ja isetegevuses. Siksali algkool saavutas esikoha. Kooli õppeedukust hinnati hindeg 4,5.

1969./70.õppeaasta läbivaks teemaks oli V.I.Lenini sajas sünniaastapäev. Vaadati diaposiitive Lenini lapsepõlvest, kooliaastatest ja Siberis viibimise ajast. Anti välja seinaleht pealkirjaga Leninil on sünnipäev, korraldati joonistusvõistlus, mille parimaks tööks hinnati Kaja Kalda Kitsed jalutamas.

Lenini sünnipäeval, 22.aprillil, peeti juba traditsiooniks saanud tordipidu. Kookide valmistamisel oli abiks Eha Kraav. Pidulikule aktusele, kus õpilased esitasid laule, tantse ja luuletusi, olid kutsutud ka lapsevanemad. Lenini elu ja tegevuse kohta korraldati viktoriin. Kõik kümme küsimust vastas õieti Alar Kattai (VMHa.F1.N1.SÜ31, lk.26).

1970.aastatel muudeti keskharidus kohustuslikuks ning sellega seoses lahutati IV klass algkoolist ja viidi üle ainesüsteemi.

1970./71.õppeaastal alustas ka Siksali algkool tööd kolme klassiga. Kooli koosseisu kuulus üheksateist õpilast. I ja III klassi hakkas õpetama Alla Pedajas, sest Urve Ahun oli kevadel koolist lahkunud ning II klass jäi Taimi Vanaase juhendada.

Kuna õpetaja Pedajas oskas mängida klaverit, siis muretses direktor koolile pianiino.

Tõusvas joones kulges isetegevus. Aktiivselt töötas laulu-, näidendi- ja tantsuring. Nääripeol, 1971.aastal, esitati näidend Kiusupahad tuuleplikad tembutavad. Kogu kava pikkus oli üheksakümmend minutit.

Tihenesid sidemed Haanja 8-kl. Kooliga. Külastati sealset nääripidu ning kostiks viidi kaasa näidend. Siksali algkooli õpilased pälvisid oma esinemisega suure aplausi.

Maikuus astuti üles Vastseliina ja Haanja külanõukogu laste kevadpäevadel, kus mängiti näidendit Kuidas mutt endale auto sai. Munamäe sovhoos premeeris kooli tasuta ekskursiooniga, mille marsuudiks oli Aakre-Jõgeveste-Helme (VMHa. F1. N1. SÜ74, lk.2).

1971.aastal valisid Tallinna Kunstiinstituudi tudengid kauni looduse tõttu endale suviseks praktikakohaks Siksali. Mitu suve maalis kunstnik Raoul Koik oma üliõpilastega ümbruskonna veetlevat ja lummavat ilu ning rahu (Taimi Vanaase meenutuste põhjal).

1972./73.õppeaastal alustas kool tööd ühe klassikomplektiga, mille juhendajaks oli Taimi Vanaase. Alla Pedajas andis õpilastele ainult muusikatunde.

Kooli inspekteeris Iia Nilk, kes valmistas lastele meeldiva elamuse diapositiivide näitamisega matkadest mägedesse (VMHa.F1.N1.SÜ31, lk.26).

Kord tutvustas inspektor Nilk õpilastele diapositiivide abil Lenini eluruumi.

Andres Nagel: "Meil oli siis kodus juba televiisor ning olin sealt just vastavateemalist saadet näinud."

"Aa,ma' tiiä," hüüdis Andres, "see on kell Lenini töökabinetist!"

Andresele olid kõiki seinalenäidatavad pildid tuttavad ning inspektor Nilk oli poisi teadmistest vaimustatud.

Õpilaste arv Siksali algkoolis oli viimaste aastate jooksul pidevalt langenud. Selle oli põhjustanud Vastseliina Keskkooli direktori soov oma klassikomplektid täis saada, mille tulemusena ärgitati vanemaid oma lapsi Vastseliina kooli panema. Siksali kooliringkonda hakkas käima uhke buss, mis lapsed hommikul Vastseliina kooli viis ja õhtul tagasi koju tõi. Keskkoolis olid suured klassid, seal ei küsitud iga päev ning Siksalist lahkunud õpilased olid oma uue kooliga igati rahul.

Väikese õpilaste arvu tõttu likvideeriti Siksali algkool 1974.aasta kevadel. Kooli üheksast õpilasest alustas sügisel kaheksa õpinguid Vastseliina Keskkoolis ning üks laps suunati arstliku komisjoni otsusega erikooli (VMHa.F1.N1.SÜ31,lk.10).

Taimi Vanaase hakkas tööle Haanja 8-kl. Koolis.

Taimi Vanaase: "Arvan, et Siksalis oli lastel vist natuke suurem pinge kui teistes koolides, aga nad tulid tublisti toime."

Kaja Kalda meenutab koolipäevi Siksalis kui lõputult kaunist muinasjuttu.

KOKKUVÕTE

*"Meie peame oma kooli minevikku tundma õppima,
et meie oma olevikku täiesti mõista ja
tulevikku hästi ette valmistada võiksime."*

(A.Grenzstein)

Antud töös on vaadeldud Saaluse arengut alates kooli tekkimisest kuni selle likvideerimiseni mainitud piirkonnas. Koostatud bakalaureusetöö alusmaterjali moodustasid erinevates arhiivides (Võrus, Tartus, Tallinnas) säilitatavad ürikud andmetega Saaluse kohta. Arhiivimaterjale ilmestasid inimeste mälestused ning väljavõtted Saaluset ja kooliajalugu käsitlevast kirjandusest.

Siksali oli ümbruskonna kultuurihäll, millega on seotud olnud paljud Eesti elu läbi aegade mõjutanud inimesed (Eesti päritolu kindralmajor Johann von Michelsohnen- üks tuntumaid Saaluse mõisnikke, revolutsionäär Gustav Räpo, Nõukogude okupatsiooniaja algul Võrumaa haridusosakonna juhatajana töötanud Oskar Nagel, Tartu Põllumajandusülikooli kauaaegne õppejõud Arnold Tolk, Võru haiglas töötav doktor Hillar Kalda jt).

Aktiivne külaelu Saaluses on muutunud tänapäeval vaid kauniks mälestuseks eakate inimeste noorusmaalt. Ümbruskonnas haigutavad üksnes vanad talud, millede väravas ootavad kõrges vanuses memmed-taadid nädalalõpus pikisilmi linnast koju oma lapsi.

Valus on võrrelda Saaluse tänapäeva ja minevikku, valus on vaadata varemes mõisahooned, valus on silmitseda nukralt üksinduses seisvat lagunevat Siksali koolimaja. Tundub lausa uskumatuna, et kunagi kihas Saaluses aktiivne külaelu: tegutsesid laululoorid, näitering, inimesed osalesid mitmesugustes organisatsioonides...

Julgen väita, et Saalusest oleks võinud välja kujuneda üks arenenumaid kohti Võrumaal, kui sealt ei oleks likvideeritud kooli.

Omamoodi on Saaluse mahajäämuses süüdi ka saaluslased ise. Esivanemate igaveseks võlaks järeltulevate põlvkondade ees on jäänud see, et koolimaja ehitamiseks kohaleveetud materjalil lasti lahkarvamuste pärast vallaelanike seas (1930-ndatel aastatel) kooli asukoha suhtes lihtsalt ära mädaneda. Eestlasele omane jonn ja kangus ei tunne järeleandlikkust, kuid kangekaelsus sai Saaluse vallale 1937.aastal saatuslikuks. Valla likvideerimine mõjus ümbruskonnale ja koolile haavavalt, lõpliku hoobi piirkonnale andis Siksali kooli likvideerimine 1974.aastal.

Koostatud töös tuleb ehedalt välja kooli sotsiaalne mõju piirkonna arengule. Periood enne kooli tekkimist ja periood pärast kooli sulgemist Saaluses on omamoodi sarnane. Kahte nii erinevat ajastut seob "valguse" puudumine selles väikeses maakohas.

Taasiseseisvunud Eesti Vabariigi algaastatel avati mitmeid väikekoole, kuid viimasel ajal on hakatud neid jälle sulgema. Arvan, et Eesti hariduspoliitika peaks rohkem lähtuma ajaloolisest kogemusest, sest vigadest tuleb õppida, mitte neid korrata.

KASUTATUD ALLIKAD

Avaldamata allikad

- Eesti Ajalooarhiiv. Fond 1167. Nimistu 1. Säilitusühik 18.
- Eesti Ajalooarhiiv. Fond 1167. Nimistu 1. Säilitusühik 20.
- Eesti Ajalooarhiiv. Fond 1167. Nimistu 1. Säilitusühik 22.
- Eesti Ajalooarhiiv. Fond 1167. Nimistu 1. Säilitusühik 27.
- Eesti Ajalooarhiiv. Fond 1167. Nimistu 1. Säilitusühik 29.
- Eesti Ajalooarhiiv. Fond 1167. Nimistu 1. Säilitusühik 33.
- Eesti Ajalooarhiiv. Fond 1167. Nimistu 1. Säilitusühik 36.
- Eesti Ajalooarhiiv. Fond 1167. Nimistu 1. Säilitusühik 38.
- Eesti Ajalooarhiiv. Fond 1167. Nimistu 1. Säilitusühik 40.
- Eesti Ajalooarhiiv. Fond 1167. Nimistu 1. Säilitusühik 58.
- Eesti Ajalooarhiiv. Fond 1167. Nimistu 1. Säilitusühik 65.
- Eesti Ajalooarhiiv. Fond 1167. Nimistu 1. Säilitusühik 601.
- Eesti Ajalooarhiiv. Fond 1167. Nimistu 1. Säilitusühik 363.
- Eesti Ajalooarhiiv. Fond 1197. Nimistu 1. Säilitusühik 699:10.
- Eesti Ajalooarhiiv. Fond 1197. Nimistu 1. Säilitusühik 287:5.
- Eesti Ajalooarhiiv. Fond 1197. Nimistu 1. Säilitusühik 288:4.
- Eesti Ajalooarhiiv. Fond 1197. Nimistu 1. Säilitusühik 288:6.
- Eesti Ajalooarhiiv. Fond 1197. Nimistu 1. Säilitusühik 289:2.
- Eesti Ajalooarhiiv. Fond 1197. Nimistu 1. Säilitusühik 293:4.
- Eesti Ajalooarhiiv. Fond 1197. Nimistu 1. Säilitusühik 295:2.
- Eesti Ajalooarhiiv. Fond 1197. Nimistu 1. Säilitusühik 296:6.
- Eesti Ajalooarhiiv. Fond 1197. Nimistu 1. Säilitusühik 297:1.
- Eesti Ajalooarhiiv. Fond 1197. Nimistu 1. Säilitusühik 300:4.
- Eesti Ajalooarhiiv. Fond 1267. Nimistu 1. Säilitusühik 6.
- Eesti Ajalooarhiiv. Fond 1427. Nimistu 1. Säilitusühik 58.

Eesti Pedagoogika Arhiivimuuseum. K 1563.

Eesti Pedagoogika Arhiivimuuseum. R 16378.

Eesti Riigiarhiiv. Fond 1108. Nimistu 1. Säilitusühik 86.

Eesti Riigiarhiiv. Fond 1108. Nimistu 10. Säilitusühik 1083.

Eesti Riigiarhiiv. Fond 1108. Nimistu 3. Säilitusühik 803.

Eesti Riigiarhiiv. Fond 1108. Nimistu 3. Säilitusühik 866.

Eesti Riigiarhiiv. Fond 1108. Nimistu 13. Säilitusühik 982.

Eesti Riigiarhiiv. Fond 2633. Nimistu 1. Säilitusühik 355.

Eesti Riigiarhiiv. Fond 4721. Nimistu 2. Säilitusühik 19.

Eesti Riigiarhiiv. Fond 4721. Nimistu 1. Säilitusühik 153.

Venemaa Riiklik Ajaloo Arhiiv. Fond 733. Nimistu 188. Säilitusühik 116 (kasutatud Endel Lauli materjale).

Võru Koduloomuuseumi arhiiv. VK 350.

Võru Maakonna Arhiiv. Koolide passid 1945/46.

Võru Maavalitsuse Haridusosakonna arhiiv. Fond 1. Nimistu 1. Säilitusühik 8.

Võru Maavalitsuse Haridusosakonna arhiiv. Fond 1. Nimistu 1. Säilitusühik 12.

Võru Maavalitsuse Haridusosakonna arhiiv. Fond 1. Nimistu 1. Säilitusühik 22.

Võru Maavalitsuse Haridusosakonna arhiiv. Fond 1. Nimistu 1. Säilitusühik 30.

Võru Maavalitsuse Haridusosakonna arhiiv. Fond 1. Nimistu 1. Säilitusühik 31.

Võru Maavalitsuse Haridusosakonna arhiiv. Fond 1. Nimistu 2. Säilitusühik 37.

Võru Maavalitsuse Haridusosakonna arhiiv. Fond 1. Nimistu 1. Säilitusühik 39.

Võru Maavalitsuse Haridusosakonna arhiiv. Fond 1. Nimistu 1. Säilitusühik 48.

Võru Maavalitsuse Haridusosakonna arhiiv. Fond 1. Nimistu 1. Säilitusühik 58.

Võru Maavalitsuse Haridusosakonna arhiiv. Fond 1. Nimistu 1. Säilitusühik 61.

Võru Maavalitsuse Haridusosakonna arhiiv. Fond 1. Nimistu 1. Säilitusühik 74.

Avaldatud allikad

- Andresen, L. 1995. Eesti kooli ajalugu: Algusest kuni 1940. aastani. Tln.: Avita.
- Andresen, L. 1983. Eesti rahvakoolid 18. sajandil: Metoodiline materjal eesti kirjanduse ja ajaloo õpetajale. Tln.: Oktoober.
- Andresen, L. 1988. Eesti rahvakoolide seadused 18. ja 19. sajandil. Tln.: E. Vilde nim. Pedagoogiline Instituut.
- Arjakas, K., Laur, M., Lukas, T., Mäesalu, A. 1991. Eesti ajalugu. Tln.: Koolibri.
- Eesti kooli ajalugu I/Toimet. F. Eisen. Tln.: Valgus, 1989.
- Hoop, E. 1990. Uue-Saaluse läbi aegade: Mälestuste kogumik. Võru: Täht.
- Laur, M., Pajur, A., Tannberg, T. 1997a. Eesti ajalugu I. Tln.: Avita.
- Laur, M., Pajur, A., Tannberg, T. 1997b. Eesti ajalugu II. Tln.: Avita.
- Põld, P. 1992. Eesti kooli ajalugu. Tartu: TÜ trükikoda.
- Räpo, G. Võru õppivale noorsoole.- Rahva Hääli, 30. jaan. 1918, 15, 4.
- Sikk, H. 1990. Uue-Saaluse mõisa ajaloost.- Võru Teataja, 14. juuni 1990, 69, 4.
- Tuuling, E. Matk mälestuste maile.- Tööraha Elu, 12. sept. 1968a, 108, 3.
- Tuuling, E. Matk mälestuste maile.- Tööraha Elu, 14. sept. 1968b, 109, 3.
- Tuuling, E. Matk mälestuste maile.- Tööraha Elu, 17. sept. 1968c, 110, 3.
- Tuuling, E. Matk mälestuste maile.- Tööraha Elu, 21. sept. 1968d, 112, 3.
- Tuuling, E. Vana tamm: Ühe vana koolmeistri elukäik.- Tööraha Elu, 8. sept. 1973e, 106, 3.

Mälestused

Evald Eskla meenutused Gustav Räpost

Elmar Hoobi mälestused kooliajast

Kaja Kalda mälestused kooliajast

Heldur Liivandi mälestused kooliajast

Armilde Luhtmaa ülestähendused Saaluse kohta 20. sajandi algul (käsikiri)

Helgi Lutvei mälestused Oskar Nagelist

Taimi Vanaase mälestused Siksali algkoolis direktoriks oleku ajast (1950-1974)

Laine Meltsa mälestused Siksali Mittetäielikus Keskkoolis direktoriks oleku ajast (1947-1949)

Andres Nageli mälestused kooliajast

Valentine Nageli mälestused Oskar Nagelist

Guido Paadi mälestused kooliajast

Berta Purge mälestused kooliajast

Armilde Raadi mälestused kooliajast

Hele Rebase meenutused kooliajast Siksali-Poksi algkoolis ja õpetajaks olemise ajast Siksali Mittetäielikus Keskkoolis (1946-1948)

Arnold Tolga meenutused õpetajaks olemise ajast Siksali-Poksi algkoolis (1936-1938)

Hele Volini mälestused kooliajast

Aino Värte mälestused kooliajast

Endel Õispuu mälestused kooliajast

ZUSAMMENFASSUNG

Die vorliegende Bakalaureusarbeit gibt einen Überblick über des Bildungs- und Kulturleben in Jahren 1766-1974 in einem kleinen Landstrich mit Namen Saaluse im Kreis Võru. Weil die Schule im Dorf Bildung und Kultur vereinigt, ist auch in dieser Arbeit die Aufmerksamkeit auf die Schule gerichtet.

In Saaluse wurde die Schule 1766 gegründet. Anfangs hatte die Schule keinen ständigen Standort. Das erste Schulhaus wurde im Jahre 1813 errichtet. Die Adligen hatten keine Interesse dafür, die Bauer ausbilden, weil ihrer Meinung nach die Leibeigenen keine Bildung brauchten. Auch die Landsmänner selbst wollten ihre Kinder nicht ausbilden, weil man Arbeitskraft im Haushalt mehr brauchte als Lesefähigkeit.

Im Jahre 1819 wurden livländische Bauern von der Leibeigenschaft befreit. Jetzt hatten sie auch Recht in Schulsachen in der Gemeinde mitzusprechen.

Die damalige Schule war eigentlich eine Strafschule. Nach der Kenntnisprüfung im Frühling beschloß der Pastor, wer den Hausunterricht fortsetzen dürfte und wer wegen mangelhaften Wissens im Herbst in die Schule gehen mußte.

Statt des Schulnamen Saaluse kommt erstmals in den Archivquellen der Name Siksali im Jahre 1859 vor. Warum der Schule ein solcher Name gegeben worden ist, ist leider nicht bekannt.

1886 fing im Baltikum die Russifizierung der Schule an. In der estnischen Sprache bleiben nur Muttersprache, Religionslehre und Kirchenliederstunden.

Nach dem Estland im Jahre 1918 selbstständig wurde, vereinigten sich die Schulen Siksali und Poksi. Die Schülerzahl wuchs ständig und man mußte ein neues und geräumiges Schulhaus bauen. Die Gemeindebürger waren in Hinsicht auf den neuen Schulstandort nicht einträchtig und die Folge der fünf Jahren dauernden Auseinandersetzungen war die Beseitigung der Gemeinde Saaluse im Jahre 1937.

1940 okupierte die russische Armee Estland, ein Jahr später fiel die Macht den Deutschen zu. Nach der deutschen Okkupation gelangen an die Macht wieder Russen, die die estnische Schulordnung umgestalteten. Es wurden die siebenklassige Schulverpflichtung und neue Fächer: wie Russisch, russische Geschichte und Geographie, eingeführt. Trotz der sowjetischsinnigen Agitation behauptete sich der estnische Geist in der Schule.

In 60-er Jahren wurde die Grundschule Siksali in der Umgebung durch seine Schauspiele bekannt. In der Schule war auf hohem Niveau auch die Redeentwicklungsarbeit und Siksali gilt als eine Musterschule im Kreis Võru.

Wegen der kleinen Schülerzahl wurde die Grundschule Siksali 1974 liquidiert.

Heutzutage ist Saaluse ein zurückgebliebenes Grenzgebiet, wo es keinen Nachwuchs gibt. Dieser Ort zeigt deutlich, was geschieht, wenn in der Landregion die Schule aufgehoben wird.

Lisa 1. Jõnnipid ja Etsed

3

Lisa 2. Vana tütar (Koolmeister Oskar ja Nigeli sõbralik)

43

LISAD

Lisa 1. Joonised ja fotod

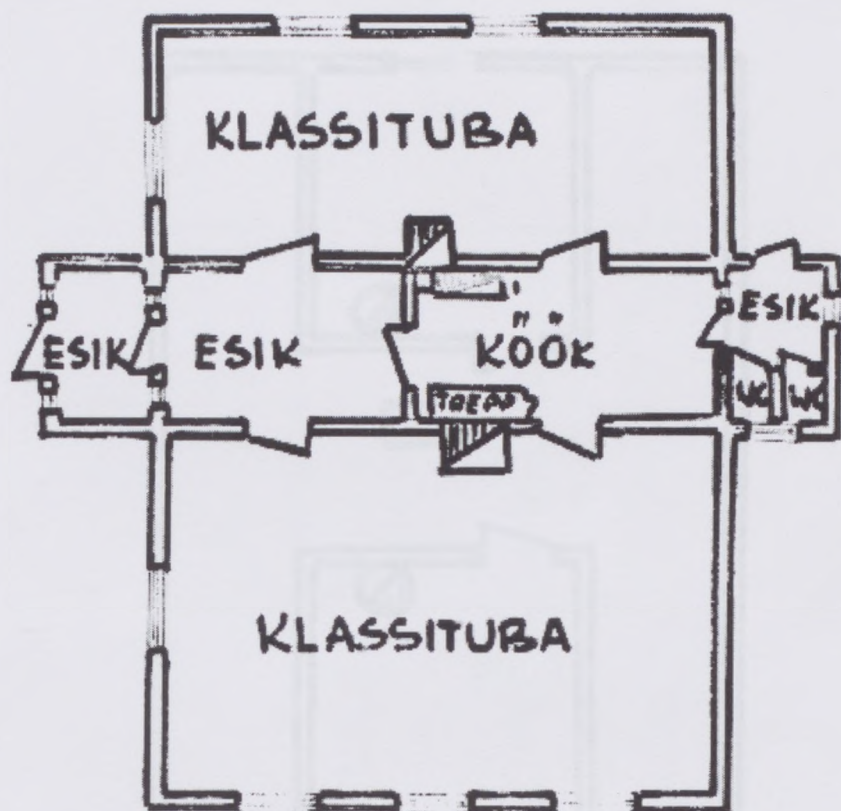
3

Lisa 2. Vana tamm (Koolmeister Oskar Nageli elukäik)

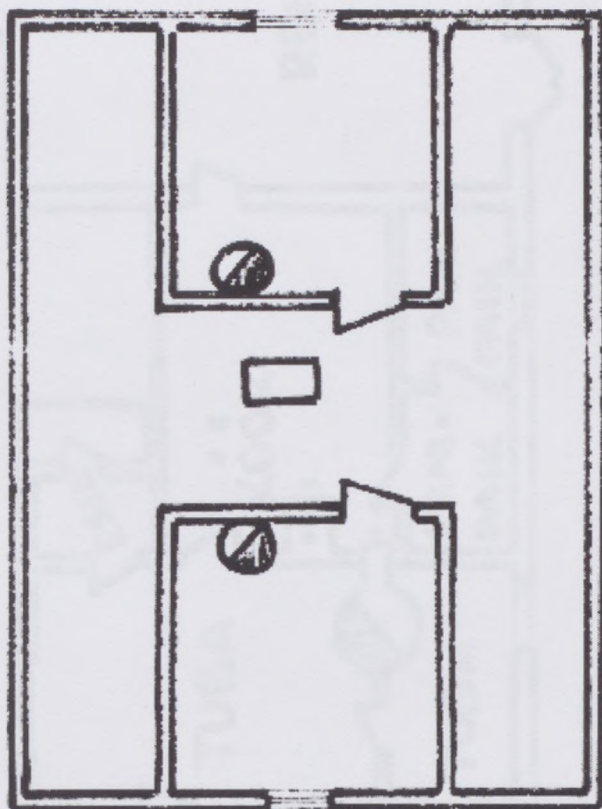
15

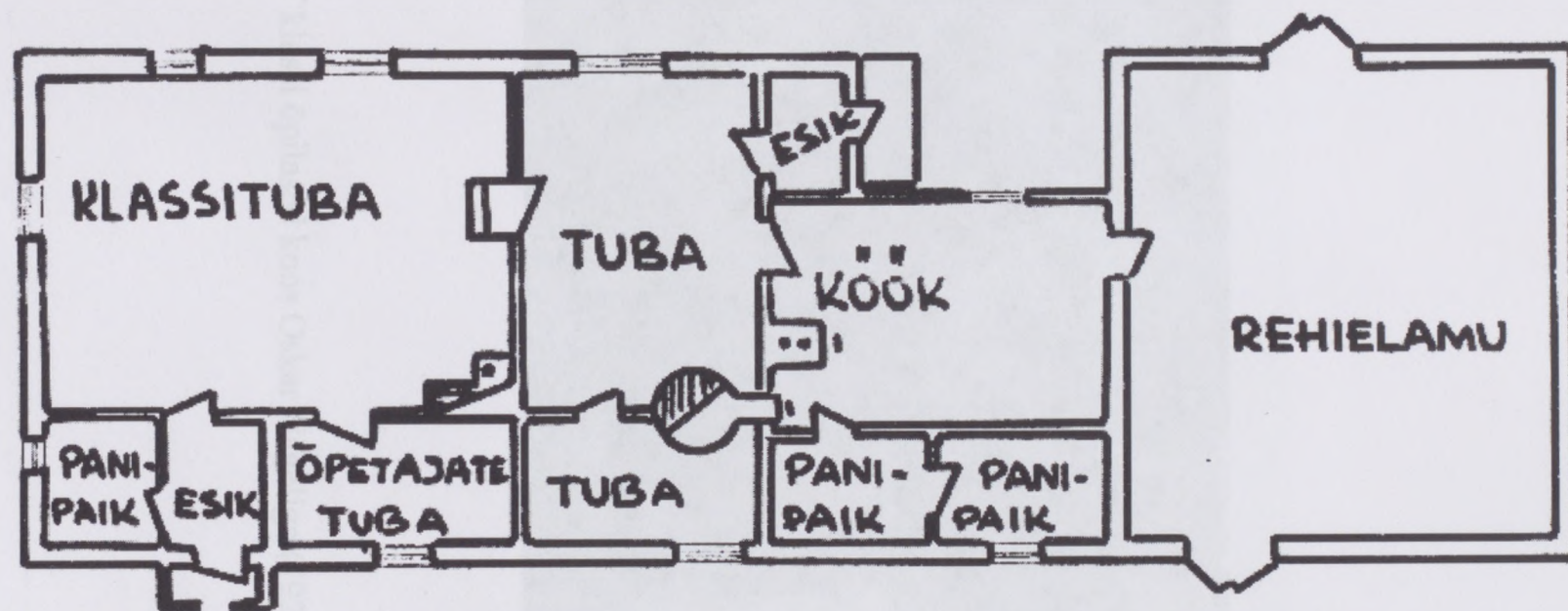
Skizze des Schulhauses, gezeichnet
1890/1910

Siksali koolimaja põhiplaan
I korrus (1910)

Siksali koolimaja põhiplaan
II korrus (1910)

Poksi koolimaja põhiplaan (1919)

IV klassi õpilased koos Oskar Nageliga (1927)

Klassiruum Poksis (1928)

VI klassi lõpetajad koos Ida Nanitsa ja Oskar Nageliga (1932)

Siksali-Poksi ja Vana-Saaluse kooli õpilased ja õpetajad (1932)

VII klass koos Hele Krillo ja Oskar Nageliga (1947)

Siksali algkooli lapsed näitlemas (1972)

Üksik Nõu pöörg (1972)

Oskar Nagel perega (1922)

Oskar Nageli 90-ne aasta juubel (1973)

Oskar Nagel 90-aastasena

VANA TAMM

(Koolmeister Oskar Nageli elukäik)

*Ku juured sügaval on kodumullas
ja põhja päiksest karastunud ramm,
siis võivad tormid raevutsedes tulla,
kuid murdumatult seisab vana tamm.*

Arnold Tolk: "Oskar Nagel oli füüsiliselt suur ja tugev mees, sageli sõbralikult muigav. Kolleegid, nagu näiteks Olbert Ivask, kutsusid teda Vanaks tammeks."

Oskar Nagel sündis 9.septembril 1883.aastal Võrumaal Haanja vallas Tautsa külas. Isa Tannil elas varem Rõuge mõisa lähedal Andimiku külas vakumaa talus. Mõisa omanik von Samson ühendas aga 1870.aastal vakumaad mõisa külge ja perekond pidi oma kodust lahkuma. Tannil Nagel pidas mõisniku käitumist ebaõiglaseks ning kaebas von Samsoni kohtusse. Protsessides kuni senatini välja ta kahjuks õigust ei saanud ning kolis seejärel Nurssi ja sealt edasi Tautsa külla äia Peeter Põderi juurde, kes oli endise Antsla mõisa rehepapp. Kuna Tannil Nagel tundis ehitustööd, siis hakkas ta sellega elatist teenima (Tuuling 1973e,lk.3).

Oskar Nageli isa oli õiglust otsiv mees, just samasuguseks ausaks, julgeks ja tõe eest seisvaks inimeseks kasvas ta ka oma ainukese lapse, tulevase koolmeistri Oskari.

Paul Valvas: "Nagel oli äärmiselt õiglane ja demokraatlik õpetaja. Seisusevahesid meie koolis ei tuntud. Oma kasvandikesse suhtus ta isaliku armastuse ja nõudlikkusega ning lastevanemate silmis oli ta tõeline autoriteet. Ma pole veel kuulnud, et Nagelit oleks halvustatud. Teda austatakse tänapäevalgi."

Kümne aastaselt alustas Oskar Nagel õpinguid Koke vallakoolis. Tarkusepõllu harimisest mäletab Oskar Nagel, et väikese ja suure jao lapsed käisid koolis ainult ühe päeva nädalas- laupäeva. Keskmise jao õpilaste koolinädal kestis esmaspäevast laupäevani.

Esimese talve lastelt nõuti ükskordüht ja lugemist. Keskmisest jaost alates hakkas õppetöö toimuma põhiliselt vene keeles. Kuna õpetaja Jaan Thalberg vene keelt ei osanud, siis palkast ta endale abiõpetaja.

Oskar Nageli arvates oli Thalberg kõva peaga mees, sest oma venelannast naise kõrval ta vene keelt ära ei õppinud. Kõlava ja võimsa tenorihääle tõttu kutsuti Jaan Thalbergi rahva hulgas Vanemuiseks. Kui ta Rõuge kirikus laulis, siis kostus tema hääel kõigist teistest üle.

Tunnid Koke vallakoolis algasid mõne kirikliku lauluga, millele järgnes õpetaja Thalbergi poolt loetav hommikupalve. Tingimata palvetati ka keisri eest. Peale Meie isa palve lugemist lauldi jälle mõni kirikulaul ja seejärel algas õppetöö.

Sügisel ja talvel oli hommikuti klassitoas hämar. Igavuse tõttu pugesis ulakamad poisid koolipinkide alla ja saatsid seal vigureid tehes hommikupalve mööda (vahetasid omavahel taskunuge või tegid muid tempe) (EPAm K1563, lk.1-3).

Põhilisteks aineteks vallakoolis olid piiblitlugu ja katekismus.

Oskar Nagel: "Kasinad need teadmised ju olid, mida tolleaegne vallakool pakkus, kuid lugemise, kirjutamise ja rehkendamise oskuse said lapsed ikkagi kätte."

1896.aastal alustas Oskar Nagel õpinguid Rõuge kihelkonnakoolis, mis oli tolajal kuulus õppeasutus. Õppemaks ühe kooliaasta eest oli kaheksa rubla. Uute õpilaste kooli vastuvõtmine toimus 8.septembril, mil Rõuges peeti maarjapäeva laata. Järgmisel päeval algas õppetöö.

Rõuge kihelkonnakoolis õppis Oskar Nageli andmetel umbes sada kakskümmend viis last. Esimeses ja teises jaos leidis poiste seas ka neli, viis

tüdrukut, kuid kui Oskar Nagel lõpueksameid sooritas, ei olnud eksamineeritavate hulgas enam ühtegi tütarlast.

Tunnid Rõuge kihelkonnakoolis algasid kell kaheksa ja kestsid kella kaheni pärastlõunal. Üheteist paiku oli õpilastel viieteistminutiline einevaheaeg.

Vahetunnis pidid lapsed omavahel suheldes vene keelt pruukima. Eesti keele rääkijale anti häbimärk, mida pidi kandma seni, kuni mõni teine õpilane koolmeistri kuuldes emakeelt kõnelema juhtus.

Koolijuhatajaks oli Adolf Assor, kes oli ühtlasi ka kiriku köster. Koolmeistriteks olid Hans Leisson ja Samuel Songi.

Õpetajad läksid koolijuhatajaga tihti nii mõneski asjas vastuollu. Näiteks Adolf Assor kui köster ja kihelkonnakooli juhataja, toitis ka Samuel Songi ja Hans Leissoni- õpetajad sõid köstri lauas, nagu siis tavatseti öelda. Koolmeistrid Songi ja Leisson polnud sellega aga päri ja palkasid teenija, kes õpilaste köögis neile toitu valmistama hakkas. See aga ei meeldinud Adolf Assorile sugugi, sest õpetajate söögil pidamine oli olnud köstrile üpris tulus (EPAm, K1563,lk.3-4).

Koolis valitses range distsipliin. Kes ulakusi tegi või ei viitsinud õppida, selle kutsus koolijuhataja oma tuppa ja andis seal kitsejalaga, mis tal alati seinal rippus, poisi pehme koha peale mõned löögid. Assori tuppa minekut kartsid õpilased nagu tuld. Karistuseks laskis köster vahepeal ka maailmatumapikki kirikulaule pähe õppida. Üks neist oli Põrguvalu laul, millel oli kuusteist salmi ja mis algas sõnadega:

“Kui kuradi so kiskva
ja paigast paika viskva
nink tuli kõrvõtas...”

Ükskord juhtus ka Oskar Nagelil köster Assoriga väike viperus.

“Mind oli usuõpetuse tunnis juba kolm korda küsitud ja sellepärast jätsin õppimata. Aga nüüd nagu kiuste lausus Assor kantslist: ”Noh, Nagel, jutusta mulle Pauluse teist teekonda!” Jäin ammuli sui ta otsa vaatama. ”Donnerwetter, sina kurjategijas (need olid ta lemmiksõnad), pole üldse raamatusse vaadanud. Jääd

kinni. Peale seda vahejuhtumit ei jätnud ma enam kunagi õppimata," meenutab Oskar Nagel (Tuuling 1968a,lk.3).

Kooliraamatud pidid õpilased endale ise ostma. Oskar Nagelile on meelde jäänud, et kui ta kihelkonnakooli teise klassi astus, siis maksis ta õpikute eest ühtekokku kaheksa rubla.

Teises ja kolmandas klassis harjutati lugemist A.Grenzsteini Eesti Lugemise- raamatust ja eesti keele grammatika õppimise aluseks oli H.Eineri Lühikene Eesti keele õpetus rahvakoolidele. Ajaloos oli kasutusel D.Ilovaiski Vene riigi ajalugu ja matemaatikas Vereštšagini ning Malenin-Burenini õpik.

1898.aasta paiku lõpetati Rõuge kihelkonnakoolis saksa keele õpetamine ning selle arvel suurendati vene keele tundide arvu.

Köster Assor õpetas usuõpetust ja esimeses jaos ka Baltimaade geograafiat. "Assor andis hommikul oma tunnikesed ära ja ruttas siis kella üheteistkümneks kirikumõisasse kirjutama- oli ta ju põline köster." Geograafias andis õpetaja Assor "paraja osa üles" ja nõudis siis selle tõlkimist. Sellega aine õpetamine peamiselt piirduski. Koolil oli ka Baltimaade seinakaart, mida õpetaja vahel tunni näitlikustamiseks kasutas. Piibliloos ja katekismuses õpitu tuli kõstrile järgmine tund ette jutustada. Hans Leissoni eesti keele tundides kirjutasid õpilased etteütlosti, ümberjutustusi ja kirjandeid. Uut õppetükki ajaloos lasi Leisson lastel tunnis lugeda. Tundmatud sõnad kirjutas ta tahvlile ning seletas seejärel lahti nende tähenduse. Õpilased kirjutasid sõnad koos vastava seletusega oma vihikusse. Geograafias kutsus õpetaja Leisson lapsi hindele vastama klassi ette.

Kui õpilane oli saanud kolm head hinnet, siis kirjutati talle klassipäevikusse kiitus. Kolme halva hinde saamisel aga laitus. Tunnistuse said lapsed kaks korda aastas- talvel ja kevadel.

Laupäeval pärast tunde kogunesid õpilased ühte klassiruumi, kus koolijuhataja Adolf Assor tegi kokkuvõtte nädala õppetööst. Sõnadega "Ma olen märganud..." juhatas ta sisse üleannetusi teinud poiste tegude ning käitumise iseloomustuse.

Oskar Nagel mäletab, et paaril korral külastas Rõuge kihelkonnakooli ka inspektor. Vahel käis usuõpetust "katsumas" ka kirikuõpetaja.

1900.aastal eksamineeriti Rõuge ja Vastseliina kihelkonnakooli lõpetajaid Võru kreiskooli ruumes (hiljem asus selles majas Võru Õpetajate Seminar). Eksamikomisjoni kuulusid kreiskooli õpetaja, rahvakoolide inspektor, Samuel Songi ja Hans Leisson, kes olid kaasas Rõuge kihelkonnakooli poistega, ning Vastseliina kihelkonnakoolist koolmeister Undritz.

Lõpetajate teadmiste kontrolli alustati venekeelse etteütelsega, millele järgnes kahe tekstülesande lahendamine aritmeetikas. Vene ajaloo eksamil esitas kreiskooli õpetaja vastajale kolm küsimust, mis käsitlesid põhiliselt vürstide valitsemisaegu. Poisse küsitleti teiste juuresolekul ning kohe hinnati ka vastust. Samal päeval said õpilased teada ka kirjalike eksamitööde tulemused.

Kihelkonnakooli lõputunnistusel seisis eksamineerijate ja selle kooli õpetajate allkirjad, kus õpilane õppinud oli (EPAm, K1563,4-7).

Neli aastat kihelkonnakooli õpetust oli Oskar Nagelil nüüd selja taga ja ees seisis elukutse valik.

Oskar Nagel: "Midagi pidi ette võtma. Oli võimalus minna vallakirjutaja abiks või hakata õpetajaks. Valisin viimase tee."

1900.aasta suvel korraldati Võrus õpetajaameti kandidaatidele suvekursused, millest võttis osa ka Oskar Nagel. Õppejõududeks olid Riia gümnaasiumist Družinski ja Hvalovski, viimane oli ühtlasi ka kursuste juhatajaks. Õppemaks viisteist rubla oli tolle aja kohta küllalt suur summa, sest näiteks puud rukkijahu maksis poes üks rubla, prantssai kolm kopikat...

Kursuslasi oli kogu Võrumaalt, arvult umbes kolmekümne ringis, ning enamus osavõtjatest olid juba tegevõpetajad. Suvekursustel õpetati vene keele ja matemaatika didaktikat ning Venemaa ajalugu ja geograafiat. Vene keele metoodikat käsitleti natuurimeetodi järgi, sest tõlkemeetodit Riia gümnaasiumist pärit õppejõud ei pooldanud. Kursuslased pidid andma ka kaks praktikatundi, milledele järgnes arutelu juhendajaga.

Õpetajakursuste lõputunnistusel seisis hinnete kõrval veel konstanteering, et lõpetaja on “хорошо или удовлетворительно пригатовлен к учительской деятельности” (EPAm,K1563,lk.8-9).

Sama aasta oktoobris valiti Oskar Nagel Siksali algkooli õpetajaks.

Vaimne elu Siksali ja Poksi kooli ümbruses oli segaste kihelkondlike piiride tõttu tagasihoidlik. Rõuge kihelkonna piir ulatus ainult mõne kilomeetri kaugusele Vastseliina kirikust ja osad külad ning üksiktalud, mis tegelikult kuulusid Vastseliina kihelkonda, asusid Rõuge kihelkonna maa-alal. Kahe väga lähestikku paikneva kooli ümbruskonna rahvas oli lõhestatud kahte valda ja kihelkonda ning elasid justnagu eikellegimaal. Koolimajadki olid siin viletsamad kui mujal.

Armilde Luhtmaa:”Kui Siksali kooli õpetajaks tuli noor Oskar Nagel, hakkasid Haanja kolgas uued tuuled puhuma. Kultuurilise taseme tõstmiseks oli Poksi kooli õpetaja J.Meister juba eelnevalt viljakat eeltööd teinud.”

1902.aasta lõpus korraldas helilooja Mart Saar Võrus muusikakursused, millest võttis osa ka Oskar Nagel.

Oskar Nagel:”Saar oli hea, kuid nõudlik õpetaja. Ta harrastas rahvalaulu motiividel loodud helikunsti. Jõuluvaheajal oli avalik kursuslaste kontsert kultuurimajas Kannel. Üheks palaks, mis jäigi mu lemmiklauluks, oli Tärnpu Priiuse hommikul.

Kuna tundsin huvi pillimängu vastu, siis hakkasin käima Vastseliina orkestris esimest viiulit mängimas.” (Tuuling 1968b,lk.3).

Peagi tekkis Siksali algkooli juurde segakoor, mida algul juhatas Vidrik Hussar, hiljem aga Oskar Nagel. Koori koosseisu kuulus umbes kakskümmend viis kuni kolmkümmend lauljat.

1903.aastal osales Siksali segakoor Võru laulupäeval ning omandas K.A.Hermanni lauluga Minu armas isamaa võistulaulmisel esimese koha. Samal aastal esines laulukoor sõjaväemanöövrite ajal viimase Vene tsaari Nikolai lelle Vladimiri ees. Nähtavasti oli Siksali segakoor väga heal tasemel, et tal paluti laulda nii kõrge isiku ees (Armilde Luhtmaa meenutuste põhjal).

Oskar Nagel võttis osa ka näiteringi tööst. 1910.aastal esineti Vastseliina rahvamajas laulumänguga Metsamaja.

Progressiivsete vaadete tõttu tuli koolmeister Nagelil sageli kokkupõrkeid tolleaegsete võimukandjatega (mõisnikud, kirikuõpetajad).

25.märtsil 1910 esines Oskar Nagel Vastseliina Põllumeeste Seltsi üldkoosolekul ettekandega Feodaalkord meie kodumaal. Kõne oli suunatud mõisnike vastu ja selles kõneldi kunagi Saksamaalt Eestisse sõitnud õnneküttide isandaiks hakkamisest ning eestlaste rõhumisest (EPAm, K1563,lk.15).

Oskar Nagel: "Parajasti kui sain alata sõnadega, et Saaremaa lambavargad tulid, võtsid rüütlitelt maa laenuks, läksid rikkaks ja omandasid paruni või vonni nime, astus saali Vana-Saaluse mõisnik Hermann Maydell. Seltsi esimees Undritz, kes oli saksameelne mees, oli paruni koosolekule kutsunud." (Tuuling 1968b,lk.3).

Maydell oli Nageli mõisnikke kritiseerivat kõnet jälginud suure meelepahaga. Ettekande lõppedes lahkus parun lööduna saalist. Undritz aitas vanale mehele kasuka selga ja talutas ta saani, millega mõisnik tuulekiirul minema kihutas. Pikki aastaid peale kuuldut kõnet kandis Hermann Maydell Nageli peale viha.

Koosolekul viibis ka Villem Maasik, kes õppis Peterburi ülikoolis ja oli sealt koduseid külastama tulnud. Ta deklameeris suure kaasaelamisega Fr.Tuglase Merd, mida tervitati pika aplausiga.

1914.aastal, kui puhkes Esimene maailmasõda, mobiliseeriti Oskar Nagel reservväkke. Liivimaa kooliõpetajatest moodustati kaks roodu ja need paigutati Uus-Peterhofi. Peterhofist saadeti Oskar Nagel edasi Oranienbaumi Sviri tagavarapolku. Haigestumise tõttu suunati koolmeister Nagel ravile Petrogradi haiglasse. Tervenemise järel suundus ta oma vanasse lähtekohta tagasi. Tagavarapolgu mehed töötasid Ižori jõe suudmes asuvas vabrikus. 1917.aasta aprillis jäi Oskar Nagel taas raskesti haigeks ning ta saadeti koju kolmekuisele puhkusele, mida hiljem pikendati veel kolme kuu võrra (EPAm,K1563,lk.15-16).

Oskar Nagel: "Olin jälle Võrumaal. Tulid Maapäeva ja Maanõukogu valimised ning mind valiti maatameeste delegaadiks. Koosolekule oli ilmunud ka

kirikuõpetaja Mahr. Ütlesin talle, et maa tuleb maatameestele ära jagada. Seda kuuldes tõmbas Mahr ühe talumehe taskust portsigari, peitis selle selja taha ja ütles: "Teie tahate nii teha, röövida." Tahtsin hakata asja selgitama, kuid kõlasid hüüded: "Õpetaja kotti!" Seda kuuldes kadus pastor koosolekult." (Tuuling 1968c, lk.3).

Peale koolmeister Nagelile tervenemiseks antud puhkust oli suur sõda juba lõpukorral ning poliitiline olukord Eestis keeruline. Tagasi sõjaväeteenistusse Oskar Nagelit enam ei kutsutud. Kunagine koolmeister asus taas Siksali vallakooli juhataja-õpetaja kohale.

Saksa okupatsiooni ajal korraldati õpetajatele keeleoskuste täiendamiseks suvekursused. Lektoriteks olid Saksamaalt saadetud õppejõud ja kohalikud kadakasakslased. "Ei tuubitud üksinda keelereegleid, vaid villiti kõvasti riigitrüüdust vaterlandile," meenutab Oskar Nagel. Kursuste lõpupidu toimus Vastseliinas. Kihelkonnakooli juhataja Undritz, olles tuntud oma saksameelsusest, oli peolauda kutsunud ka saksa ohvitseri. Lasva õpetaja Laevale oli ülesandeks tehtud peolaua korraldamise kulud kursuslastelt sisse kasseerida.

Oskar Nagel: "Ühtlasi tuli meil maksta ka ohvitseride kui aukülaliste eest. Olin sellele kategooriliselt vastu öeldes, et las maksavad need, kes ohvitserid peole kutsusid. Selle peale ristas Laev mind Mässermanniks, see tähendab mässajaks."

Esimene kuupalk maksti Saksa okupatsiooni ajal õpetajatele alles septembris.

Oskar Nagel: "Küsisin kirikuõpetaja Hollmannilt, kes oli ühtlasi ka kihelkonnakoolide inspektor, et õpetajahärra, öelge, millega oleme pidanud pool aastat elama? "Küll saad kõik kätte," lausus ta, kuid enne kadusid kultuurträägerid ja nendega koos ka Hollmann."

Rõuge kirikuõpetaja Franz Hollmann oli omapärane ja huvidelt mitmekesine mees. Ta mängis hästi viiulit, oli suur tehnikamees, harrastas jahisporti ja armastas vahetevahel talumeeste perekondlikel pidudel tantsu lüüa.

Kui Oskar Nagel kord Hollmannilt küsis, et kust on tulnud ristiusu sümbol rist, siis ei põhjendanud kirikuõpetaja seda Kristuse ristilöömisega, vaid rääkis, et

juba ürginimesed hõõrusid tule saamiseks kaht ristipandud puutükki teineteise vastu. Tuleta polnus elu mõeldav ja selle saamiseks pidi rasket ning kannatlikku tööd tegema. Sellest on tulnud ka rist kui kannatuse sümbol (Tuuling 1968c,lk.3,1968d,lk.3).

Üle pika aja alustas jälle aktiivset tegevust segakoor ning 1918.aasta suvel korraldati Halla mõisa küünis peoõhtu, mille kavas olid mõned koorilaulud, deklamatsioonid ja näidend. Eriti suure aplausi pälvis O.-E.Luige luuletus Varemed, millega taheti vihjata Saksa okupatsioonivõimu peatsele kokkuvarisemisele.

1919.aasta oktoobris vastuvõetud maareformi, mille alusel riigistati baltisakslaste mõisamaid ja osa kirikule kuulunud valdustest, aitas ellu viia Saaluse maakomisjoni sekretärina ka Oskar Nagel. Siksali-Poksi algkooli juhataja kuulus Võru maavalitsuse esindajana veel ka asunukele mõisa inventari jagamise komisjoni. Ühel koosolekul toimus järjekordne kokkupõrge paruniga.

Oskar Nagel:"Ka Rogosi mõisa omaniku von Glasenapi vara oli arvele võetud. Tema esindajana oli koosolekule tulnud Vardja mõisa Glasenapp, kellel oli riigimaade valitseja abilt Hurdalt kiri, milles paluti Glasenapile üle anda neli lehma ja kaks hobust. Vaidlesin sellele vastu, sest maaseaduses oli säte, et ainult neil, kes on mõisamaast normaaltalu kätte saanud, on õigust mõisast ka inventari saada. Von Glasenapile oli aga maa veel üle andmata. Minu ettepanekul lahendaski komisjon taotluse eitavalt."

Selle peale oli Rogosi vallavanem Veske lausunud, et sellist pirni pole parun veel eluilmaski saanud.

Suviti osales Oskar Nagel õpetajate täienduskursustel Võrus. Lektoriteks olid tavaliselt Tartu Ülikooli õppejõud ja ka mõned kohalikud spetsialistid, nagu näiteks Võru Õpetajate Seminari direktor Johannes Käis ja kunstnik Jaan Vahtra.

Oskar Nagel:"Jaan Vahtra oskas kursuslasi suurepäraselt tööle rakendada. Kuigi meil asi mõnikord ei edenenu nii nagu vaja, ei laitnud ta kunagi, vaid lausus, et pilt pole sugugi halb, isegi huvitav on teine." (Tuuling 1968d,lk.3).

1920.aastal moodustati Uue-Saaluse Rahvaraamatukogu Selts, mille alluvusse hakkas kuuluma ka laulukoor. Järgnes tõusuteed minev tegevus. Segakoori lauljatest moodustati näitering, kuhu ajapikku koondusid ka väljastpoolt koori asjast huvitatud inimesed.

Peamiseks eesmärgiks oli muretseda ruumid segakoori, näiteringi ja raamatukogu tegevuse tarvis. Uue-Saaluse mõisa aidad olid niisama seisma jäänud ning sellepärast saadi need riigilt odavalt ära osta. Rahvaraamatukogu seltsi liikmed alustasid agaralt ümberehitustöid, tehes seda poolenisti tasuta. Heaks innustajaks oli seltsi esimees Oskar Nagel, kes ostis võla peale isiklikul vastutusel 30 000 marga eest Võru Judeikini lauavabrikust suure koguse puitmaterjali, tänu millele saadi ehitustöödega algust teha (Armilde Luhtmaa meenutuste põhjal).

Oskar Nagel: "Kui tahtsid, et töö edeneks, tuli kõigepealt ise käed külge lüüa. Õpetajate ja mõnede seltsi liikmetega lammutasime vana katuse, vedasime metsast palke ja saekaadri juurest laudu." (Tuuling 1968c, lk.3).

Ehitustööde teostamiseks, materjali ostmisel välja antud vekslite lunastamiseks ja teiste kulude tasumiseks oli vaja suuri summasid. Raha kogumise eesmärgil korraldati pidusid ja näitus-müüke ning peeti Uue-Saaluse pargis kauni Kavadi järve kaldal kolm laulupäeva.

Esimene laulupäev toimus 31.augustil 1927 (samal aastal valmis ka rahvaraamatukogu seltsimaja). Koorid laulsid mõisa härrastemaja rõdul. Laulupäevast võtsid osa peale kohaliku segakoori veel Vastseliina, Võru Kandle Seltsi ja Kolepi segakoor ning Nõneva puhkpilliorkester. Ühendkoore juhatas Johannes Saarniit Vastseliinast.

Teine laulupäev peeti 1930.aastal. Kooride jaoks oli nüüd juba ehitatud lava, mille tagaseinaks oli härrastemaja sein, mis tagas laulude kõlavuse. Osavõtivate laulukooride arvgi oli suurem.

Kolmas Saaluse laulupäev toimus kaks aastat hiljem, 21.augustil 1932. Ettekandele tulid põhiliselt laulud, mis olid üldlaulupidude kavas ja sellest lähtuvalt

kooridel hästi selged. Kooride üldjuhiks, nagu teisel laulupäevalgi, oli Johannes Saarniit.

Külastatavuselt oleksid Saaluse laulupäevad võinud rahvarohkemad olla, aga siis ei olnud Uue-Saaluse koos kauni Kavadi järvega veel nii populaarne kui aastaid hiljem.

Valminud rahvamaja ehituskulude tasumine tegi rahvaraamatukogu seltsi juhtkonnale palju muret, sest võlaprotsendid kasvasid pidevalt. Seltsi juhatuse pöördus abipalvega ka riigipea poole, kellelt saadigi kolmel korral 350 krooni ulatuses toetust.

Uue-Saaluse mõisa aida ümberehitamine seltsimajaks kulges tänu ümberkaudse rahva aktiivsusele suhteliselt kiiresti. Rahvamaja saal sai üsna avar, umbes viisteist meetrit pikk ja kaksteist meetrit lai. Lava kõrgus oli kümme meetrit, sügavus kaheksa meetrit ja kõrgus seitse meetrit.

Saaluse seltsimaja ehitati Vastseliina magasiida ümberehitusplaani eeskujul. Püüti küll vältida Vastseliina rahvamaja ehitamise juures tehtud vigu, kuid suurimaks puuduseks osutusid ikkagi liigsuured ruumid, mida ei jõutud talvel soojaks kütta.

Peagi tekkisid uued hädad, mida keegi ei olnud osanud ette näha. Uue-Saalusesse jõudis vapside liikumine, poliitiline vool, mis lõhkus üksmeele seltsi liikmete seas. Vanad Siksali segakoori ja näiteringi liikmed tõrjuti seltsist eemale, mõned aga kisti poliitilise vooluga kaasa. Tekkis uus segakoor ja isegi meeskoor, mida hakkasid juhatama August ja Fridrich Hussar. Meeskooris oli umbes kuusteist, segakooris kakskümmend liiget. Pidusid hakati pidama lagunevas mõisa härrastemajas.

Rahvamajal lasuva võla tasumine muutus väga raskeks. Sellest lähtuvalt tekkis kibestunud seltsi liikmetel mõtte maja üle anda Rõuge kogudusele, sest kirikuõpetaja oli mitmel korral rahvamajas jumalateenistust pidamas käinud. See mõtte jäi aga teostamata, sest Eestis hakkas kehtima Nõukogude võim, mis rahvamajad riigistas ja likvideeris neil lasuvad võlad.

Uue-Saaluse Rahvaraamatukogu Seltsi eksisteerimisaja vältel lavastati terve rida näidendeid, milledest võiks ära mainida O.Lutsu Laul õnnest, M.Aitsami Salmistu, A.Kitzbergi Rätsep Õhk, J.Metna Jüri Rumm ja Sõnajala õis, H.Raudsepa Mikumärdi ja A.H.Tammsaare Säreveere dramatiseeringud.

Tantsumuusika eest pidudel hoolitses kohalik külakapell, mille koosseisu kuulusid umbes aastatel 1921-1930 Oskar Purge ja Leonhard Press (viul), Paul Raja (mandoliin), Richard Rand, Karl Zahkna (kitarr) (Armilde Luhtmaa meenutuste põhjal).

Rahvaraamatukogu seltsi segakoor võttis osa kõikidest Võrumaal peetud laulupäevadest ja üldlaulupeost Tallinnas.

Arnold Tolk: "Kolmekümnendatel aastatel õpetas Oskar Nagel oma viiuli abil lauljatele neljahääelseid koorilaule, tuues sekka ka eelmistest aastakümnetest pärit klassikat. Viiuli, selle väikese muusikainstrumendi abil, pani ta häälegrupid omale kohale ning saatis vahel isegi koori."

1933.aasta suvel, vapside liikumise kõrgajal, toimus Tallinnas õpetajate kongress. Võrumaa Õpetajate Liidu delegaatide hulgas oli ka Oskar Nagel. Kongressil nõudis tööliste ametiühingute esindaja, et Õpetajate Liit nendega ühineks. Vapside saadik oli aga selle vastu, kuid tal ei lastud lõpuni rääkida, vaid ta trambiti ja vilistati kõnetoolist maha. Kongressil võttis sõna ka Oskar Nagel öeldes, et kui õpetajad kõlbavad tööliste lapsi õpetama, siis sobivad nad ka koos tööliste esindajatega ühise töölaua taha istuma.

Suurte vaidluste tagajärjel võeti kongressil siiski vastu otsus ühineda tööliste ametiühinguga.

1940.aasta murranguliste sündmuste keerises valiti Oskar Nagel Võrumaa Õpetajate Liidu juhatuse esimeheks ning nüüd avanes tal soodne võimalus pedagoogide ja tööliste ametiühingu ühendamiseks. Õpetajate Liit viidigi hariduse ja kunstitööliste ametiühingu alluvusse ning Oskar Nagelist sai keskliidu juhatuse liige.

Saksa okupatsiooni algul, 1941.aastal, arreteeriti Oskar Nagel prefekt Ennoki käsul kui kommunist ja nende kaastööline ning paigutati Võru vanglasse (ERA.F1108.N10.SÜ1083,lk.28).

Oskar Nagel: "Juulis mind arreteeriti ja paigutati politseikartserisse. Seal kuulas mind üle komissar Karsna, kes oli minu suhtes õiglane mees. Hiljem sain teada, et minu süüdistuse asjus oli üle kuulatud veel õpetajad Joh.Saarniit, Joh.Koemets, P.Korral, kes olid andnud soodsa tunnistuse, sest ma polnud ju kellelegi kurja teinud. Mõne aja pärast kutsus politseiülem Ennok mu enda juurde ja lausus vihaselt: "Teie, Siksali Nagel ja Tsooru Pill, olete mul libedad kalad. Kas ma ei tea, mis te sügisel "Kandles" rääkisite! Selle järel viidi mind suurde vanglasse."

Oskar Nageliga olid ühes kongis veel rahandusosakonna juhataja Saarna, riigipanga juhataja Tondi ja üks Kasaritsa valla väikemaapidaja, kelle omakaitse oli varahommikul kell viis arreteerinud ning kes südaööl juba kongist ära viidi ja arvatavasti mõrvati.

Umbes kuu aja möödudes vabastati Oskar Nagel vanglast, kuid jäeti poliitilise järelvalve alla.

"Saksa okupatsiooni vältel kuulsin tihti, et politsei oli minu tegevuse kohta andmeid kogunud," meenutab koolmeister Nagel.

Trahviks nii öelda kommunistidega kaastöötamise eest paigutati Oskar Nagel Siksali-Poksi koolijuhataja kohalt Kolepi algkooli juhatajaks.

Oskar Nagel: "Sõitsin terve talve Poksist hobusega Kolepile ja tagasi. Teisel aastal keeldusin kategooriliselt Kolepile minemast ja palusin ametist vabastamist. Ametist mind ei vabastatud, vaid pandi tagasi Siksali-Poksi algkooli juhatajaks."

1949.aastal pöördus Vastseliina külanõukogu partorg Aljas O.Nageli ja P.Hussari poole palvega, aidata kaasa kolhooside organiseerimisele.

Oskar Nagel: "Käisime ümbruskonna elanikud läbi ja kutsusime nad Siksali koolimajja koosolekule. Rahvast tuli kokku murdu. Otsustati luua kolm kolhoosi-Palovere, Halla ja Tamme. Mina astusin Palovere kolhoosi liikmeks. Mind valiti ka sama kolhoosi revisjonikomisjoni esimeheks (Tuuling 1968d,lk.3).

Oskar Nagel pühendas tervenisti viiskümmend kolm aastat rahvavalgustaja raskele ja närvesöövale tööle. 1953 pidi ta õpetajaametist loobuma, sest kaotas õnnetusjuhtumi tagajärjel paremal käel kaks sõrme.

Ajalehes Töörahva Elu (10.sept.,21.sept.1968,lk.3) ilmunud artikli Matk mälestuste maile autor küsib Oskar Nagelilt: "Kuule, Oskar, ütle, mis imejõud see on, mis sind on hoidnud kogu eluaja ühe koha peal? Mõni õpetaja vahetab ametikohti nagu mustlane hobuseid." "Eks see ole kiindumus kaunisse loodusesse, kodunemine ümbruse ja inimestega, nii et ei oskagi enam kuhugi mujale tahta," lausub vastaja mõtlikult. Küsimuse peale, et mis teeb õpetajale suurimat rõõmu, vastas üle poole sajandi õpetaja-kasvataja rasket atra vedanud koolmeister: "Eks ikka see, kui näed oma töös kordaminekuid, kui sinu kasvandikest sirguvad korralikud ja tublid tööinimesed, kes ei tee häbi oma vanematele ega rahvale."

Oskar Nageli üheksakümne aasta juubel toimus Uue-Saaluse rahvamajas. Teda olid tervitama tulnud paljud endised õpilased, töökaaslased, sõbrad ja tuttavad. Üks kunagisi ulakamaid koolipoisse Endel Õispuu lausus oma tervituskõnes: "Nagel, me oleme sinu juurde tulnud pastlad jalas, aga sa oled meist inimesed teinud. Selle eest sulle roos, mis on küll okkiline nagu sinu elugi, kuid ilus."

Oma tänukõnes sõnas sünnipäevalaps, et üheksakümne viie aasta juubelit peame veel kindlasti, aga sajale ta loota ei julge.

Valentine Nagel: "Üheksakümne aastaselt oli Oskar Nagel veel täiesti elujõuline mees, kel oli haruldane mälu. Tal olid meeles kõigi oma elus toimunud sündmuste kuupäevad ja aastaarvud. Oskar Nagel oli ka kirglik jahimees ja hea huumorimeelega inimene, keda armastati seltskonnas. Jahimeestejutte võis ta rääkida lõpmatuseni."

Oma kõrge eluea ja reipuse põhjuseks pidas eakas mees sagedasi jahiretki, liikumist ja viibimist vabas õhus, sest saak ei olnud alati just kõige tähtsam.

Üheksakümne aasta juubelisünnipäeva auks kirjutatud artiklis kirjeldas autor Enn Tuuling Oskar Nagelit järgnevalt:

Ikka uljalt reibas astub pikk, pisut vimmas kuju kodukandi teedel, kasutades keppi rohkem harjumusest kui vajadusest. Sageli võib teda näha jalgrattal, seljakott vajalikuga turjal, Uue-Saaluse kaupluse juures. Ammus see oli, kui ta uitas veel koos jahikaaslastega kaheraudne õlal ja koer ees klähvimas, Saaluse ja Vastseliina metsamaadel. Egas ta asjata olnud viisteist aastat Vastseliina jahisektsiooni esimees. Nägemine on veel praegugi selline, et võib kasvõi sääse kirikutorni otsast maha kõmmutada. Ainult ühest kõrvast kuulmine on kehavõitu (Tuuling 1973e, lk.3).

Elu ja saatus sammuvad oma rada ning heast tervisest hoolimata ei olnud Oskar Nagelile ette nähtud elada vanemaks kui üheksakümmend neli aastat. Lihavõttepühade ajal sai ta saunas vingumürgituse ning kukkumise tagajärjel tekkis verevalum, mis sai eakale mehele saatuslikuks.

Oskar Nagel suri 11.aprillil 1977. Tema elutee ei olnud kerge. 1927.aastal suri tiisikusse kuueteistaastane poeg Evald. Kolm aastat hiljem lahkus jäädavalt kümneaastane poeg Ülo ning 1931 suri ka Oskar Nageli neljas järglane Lembit (10-aastane). Kauaaegse koolmeistri viiest pojast elab praegu veel Sulo (81). Minu vanaisa Valdeko suri 28.jaan.1988 (64) põievähi tagajärjel.

Oskar Nageli abikaasa Alviine-Marie (Keerberg) lahkus elavate hulgast 1943.aastal (54) (ERA.F1108.N10.SÜ1083, lk.1,5-7).

Kui Oskar Nagelit üldse millegagi võrrelda võib, siis ehk ajatormidele visalt vastupidanud vana üksiku tammega, kelle poole kummardavad veel tänapäevalgi suure austusega inimesed, kes teda kord tundsid.

Koolmeister Nageli elukäik- see on osake Võrumaa kultuuriloost.